

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2022. december • XXXIII. évfolyam 12. (385.) szám

Ára: 330 Ft

Fotó: Kirdy Attila

- Alakoskodások, kotyolás, búzaültetés – A Luca-nap néphagyományai
- Avar kori relikviák, gazdag sírleletek – a legújabb régészeti sikerek Baja környékén
- Honszeretet, honismeret, népművelés – búcsú Szénásiné Harton Edittől és Katanich Ferencről
- A bajai lovasok büszkesége – interjú a háromszoros Nemzeti Vágta-győztes Németh Jánossal
- A fenntartható fogyasztás és a tudatos étkezés receptjei

Tartalom

- „Annyi pénzük legyen, mint a pelyva...”
(Lex Orsolya írása)..... 3
- A legújabb régészeti kutatások Baján
(Csuvár-Andrási Réka és Pap Evelin
beszámolója)..... 5
- Másfélszáz év küzdelem a „nyelvrontó
utánzó” ellen (Mayer János tanulmányának
2. része)..... 7
- Szénásiné Harton Edit emlékére (Sövény
Mihály nekrológia)..... 11
- Búcsú egy régi vágású népművelőtől
(Brachinger Tamás megemlékezése)..... 12
- „Nagyon fontos az összhang a ló és a lo-
vasa között...” (Sándor Boglárka interjúja
Németh Jánossal)..... 13
- A sherry és a tokaji (Pencz Rudolf írásá-
nak 3. része)..... 17
- Gyónás, hit, korszellem (Dudás Júlia
könyvismertetője)..... 20
- Van-e kiút a betongettóból? (Mayer Ist-
ván recenziója)..... 21
- Új utcák és terek negyven évvel ezelőtt
(Sarlós István forrásközlése)..... 22
- Fenntarthatóság a mindennapokban
és az ünnepek alatt (Szünder Dezső
írása)..... 23

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti
és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, dr. Laki Ferenc, Lex Orsolya,
Sarlós István, Sipos Loránd, Szünder Dezső,
Zalavári László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Szám száma: 11732033 20030119
Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Felelős vezető: Csuvár Zoltán
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

Honlapunk: www.bajaihonpolgar.hu

A szerkesztőség a beküldött kéziratok rövidítésének
és stilisztikai javításának jogát fenntartja!

„Fel nagy örömrre, ma született!”

Gondolatok karácsony közeledtével

Menyhárt Sándor plébános
(Bajaszentistván)

■ Népénekké vált *Gárdonyi Géza*-ének szólít fel minden karácsonykor. Örülünk, mert megszületett Jézus, „aki után a föld epedett”. Ki is az, akinek születésén örvendeznünk kellene: „*Mária karján égi a lény: isteni kisded szűznek ölén.*” A hatalmas Isten kis gyermekként jött közénk, hogy sorsközösséget vállaljon az emberrel a legvégsőig, és Benne megmutassa a Hozzá, az Örök Életre vezető Utat. „*Nem ragyogó fény közt nyugszik, bársonyos ágya nincs neki itt; csak ez a szalma, koldusi hely, rá melege a marha lehel.*” Ilyen egyszerűen érkezett közénk a Mindenség Királya, ahogyan az utolsó évközi vasárnapon szólítjuk Jézust. „*Egyszerű pásztor, jöjj közelebb!*” – ez lehetne a mi válaszuk is az Ő közeledésére.

Egy alkalommal az éjféleli szentmise előtt volt a gyerekek pásztorjátéka, és kivették a jászolból a kis Jézust. De utána elfelejtették azt visszatenni, és üres volt a jászol a szentmise kezdetén. Megrázott egy pillanatra, hogy mennyire jelképes: üres jászollal, Jézus nélkül ünnepelni a karácsonyt, és ez ma is nagyon „menő”. Már le sem merik írni az „adventi vásár” kifejezést, csak „téli vásárról” esik szó. Vásári bazárrá vált az istálló (bevásárlóközpont), óriási haszon a boltokban, de csak a *fenyőfa ünnepe, szeretet ünnepe* vagy csak munkaszüneti nap lett a karácsonyból – nem kell dolgozni, ennyi, és nem több. A legtöbb

karácsonyfa alatt nincs betlehem, nincs ima, ének, szentírási felolvasása Jézus születésének. Sok helyen hiányzik a szerető család közössége is. Üres a jászol.

Az interneten beütöm a keresőbe a „karácsony” szót, a 300. kép után van csak egy kép Jézus születéséről, majd újra a feldíszített fenyőfa, süti, ajándék, társaság, díszkivilágítás stb. Ennyi lenne csak, ezért jött el Jézus? Azért ma is vannak sokan, ha nem is túl sokan, akik számára ma is az Úr érkezésének ünnepe a karácsony. Akik nem csak az egyszer megtörtént születésre emlékeznek, hanem *a mindennapjaikban velük élő Jézust* köszöntik születése napján, őt ünneplik, és vele ünnepelnek.

Az ünnep nem „rájuk tört”, hanem az adventben készültek rá, imával, bűnbánattal, jó cselekedetekkel, együtt és egymásért imádkozva. Nemcsak az otthonukat, hanem a szívüket is felkészítették az ünnepre. A karácsonyi, az éjféleli szentmise nem az egyetlen az évben, amelyen megjelennek, hanem egyik csúcsa a vasárnapi szentmiséknek, amelyet együtt ünnepelnek a Krisztusban hívőkkel hétről hétre.

Hogy ki mit és hogyan ünnepel, az mindenkinek személyes döntése, egyfajta válasz Jézus érkezésére: visszautasítja vagy elfogadja Őt. Ha elfogadjuk Őt, kövessük a pásztorok példáját: „*Egyszerű pásztor, térdeden állj, mert ez az égi s földi Király!*” Áldott karácsonyt kívánok mindenkinek! ■

B. E. Murillo: A pásztorok imáddása (Madrid, Prado)

„Annyi pénzük legyen, mint a pelyva...”

Luca-napi hagyományok nyomában

■ Lex Orsolya

Advent első napjaival megkezdődik a karácsonyi ünnepek, amelyben valósággal sorjázanak a naptári ünnepek, jeles napok, valamint a hozzájuk köthető szokások, hiedelmek. Miklós, Luca, Ádám-Éva napja, karácsony, István- és János-nap, majd aprószentek, szilveszter, újév napja és vízkereszt.

A karácsonyt megelőző négyhetes időszakot korábban nem jellemezték zajos mulatságok, lakodalmak, hiszen András napját követően elkezdődött a hajnali *angyali misék* s ezzel együtt a *kisböjt* időszaka. Ezeken a decemberi hajnalokon a „*csizmák már nem kopognak a gyalogjárón, inkább csak cuppognak. Néhol egy halk szó, néhol az se. Néhol csak ányak járnak. Néhol kis lámpások imbolyognak, és mutatják, hová kell lépni. Ámbár hiszen sár van mindenütt. Az ég még sötét. A tegnapi gondja mintha még aludna, a mai még nem ébredt fel. S a falu csak tiszta önmagát viszi a hajnali misére. Ajtó nem csattanik, kiáltás nincs. A külső mozgás bekúszik a templomba, s megnyugszik. Suttog egy kicsit, vár, s amikor már a gyertyák lángja is meggyúlik a várakozástól, felkiált az időtlen vágó: Harmatozzatok, égi Magasok!*”

Egyik legizgalmasabb, a karácsonyi ünnepkörbe tartozó jeles napunk *Luca napja*. Kevés ilyen nap van az esztendőben, mint épp december 13., amely termékenységvarázslásra éppúgy alkalmas volt, mint időjóslásra. A XIII. Gergely pápa által 1582-ben elrendelt naptárreform előtt ez volt a téli napforduló napja, azaz az esztendő legrövidebb napja, s ezzel együtt a leghosszabb éjszaka is az évben. Egyáltalán nem csoda, hogy annyi népszokás, hiedelem köthető hozzá. Az euró-

pai néphagyomány és az elterjedt népszokások alapján két Lucát kell megkülönböztetnünk. Az egyik Luca egyértelműen *Szent Lúcia*, akinek története rendkívüli, s attribútumaként egy szempár szokott megjelenni a különböző ábrázolásokon. Ő a *fényhozó* Luca, akinek ünnepe főképpen a skandináv országokban elterjedt, ám a Luca-napi szokások bizonyos elemei pogány gyökerekre vezethetők vissza. Svédországban különösen jelentős ünnep Luca napja, ahol fényhozó Szent Luca alakját jelképesen magukra öltő, hófehér ruhát viselő, gyertyakoszorús lányok igyekeznek fényességet hozni a hosszú sötét hónapok idejére.

Magyar nyelvterületen december 13. a néphagyományban megmaradt az év legsötétebb napjának, így afféle gonoszjáró napként tartották számon. Eszünkbe juthat Mikszáth Kálmán *Galandáné asszonyom* című írása, amelyben éppen egy különös, falusi december 13-ának lehetünk tanúi. Az év leghosszabb éjszakáin a gonoszoknak, bűbajosoknak bőven van idejük arra, hogy téteményeikkel megrontsák az embereket, de a föld fiaiban is ilyenkor a lelegelelenebb az elhárítás és előrelátás készsége. Érthető, hogy emiatt asszonyi dologtiltó nap (tilos dolgozni) is egyszersmind. Ha ezt bármely asszony, lány megszegte, súlyosan megbűnhődött: tilos volt tüzet gyújtani, varmi, kölcsönadni bármit is, mert az egy évre elvitte a szerencsét is. A régi szokáshoz legerősebben ragaszkodók még boltba sem mentek ezen a napon, hogy ne legyen semmilyen kiadásuk. Kölcsönkérni sem volt szabad, nehogy a kölcsön a boszorkányok kezére kerüljön. Nem volt szabad mosni, még a seprűket is elzárták, nehogy azokat a boszorkányok használatba vehessék. A tojás-

Luca-napi-hiedelmek

haszon megsegítésére a gazdasszonyoknak a nap délutánján le kellett ülni, feküdni, s ha netalán látogató érkezett a házhoz, mindenképpen le kellett ültetni, hogy a tyúkuk is jól üljenek majd, ha eljő az ideje.

A boszorkányoktól vagy bármely gonosz erőtől célszerű volt védelmezni a jószágokat is. Az ólak ajtajára, másutt a jószág homlokára fokhagymával keresztet rajzoltak, az épületek elé hamut szórtak. *Tehénrontás* megelőzésére a tehenet tömjénnel füstölték, miközben a kapuban, ahol átjárt a tehen, gyertya égett. Közben a gazda az alábbi szöveget mondta: „*Az miképpen az kemen-ce tüzeinek erejét senki el nem vöheti,/ így az marhámnak tejét senki el nem vöhesse,/ hanem haszonnal hozza haza az mezőről az ő javát.*” Másutt a *Luca, Luca, távol légy!* mondatot ismételték. Talán a legismertebb Luca-napi szokás is boszorkányokhoz köthető: a lucaszék-készítés. Alig van olyan falu, ahol nem ismerték a Luca székéről szóló babonás történeteket. A lucaszék készítője minden nap dolgozik valamit úgy, hogy éppen karácsony estéjére készüljön el. A széknek szeg nélkül, legalább kilencféle fából (boróka, jávor, kökény, körte, som, jegenyefenyő, akác, cser, rózsafa) kell készülnie, készítését pedig e napon kell elkezdni, hogy december 24-én az éjféle misén ráállók megpillanthassák a falubeli boszorkányokat. A hosszadalmasan elkészített széket még december 24-e éjjelén el is kell égetni.

A rontás megelőzésére, illetve bőség céljából végezték a *lucázást* (más néven *palázolást*,

Luca alakoskodók

kotyolást). Fiúgyermekek Luca napjának előestéjén vagy a nap hajnalán sorra járták a házakat. Beköszönés után az ajtó elé vagy a kemence szögletbe hintettek egy kis szalmát, vagy leraktak egy kisebb fatuskót, fahasábot, majd ráültek; vagy a szalmára térdepeltek, és elmondták, elénekelték a varázslásra szolgáló szöveget, mellyel bő termést és jószágszaporulatot kívántak kisebb ajándékokért cserébe. Ha nem fogadták a kotyolókat, vagy nem adtak nekik ajándékot, akkor rossz kívánságokkal távoztak a háztól.

A fentiekén kívül még számtalan Luca-napi szokás is élt Kárpát-medence szerte. E napon jósoltak is, leginkább a hajadon lányok jövődöbeljével kapcsolatosan. 12 cédulára (*lucacédula*) férfineveket írtak, majd karácsonyig minden nap tűzbe dobtak egyet. Amelyik cédula utoljára maradt, bizonyosan a leány leendő férjének nevét rejtette. *Lucaágot* is vághattak e napon, amely ha karácsonyig kizöldült, a leány közeli férjhezmenetelét jelezte.

A következő esztendő időjárását is megjósolhatták az erre kíváncsiak a *lucakalendárium* segítségével. A karácsonyig következő 12 nap időjárásából jósoltak a következő év 12 hónapjának időjárására. De szokásban volt *hagymakalendárium* készítése is: a hagymát leveleire bontották, s 12 levélbe sót szórtak. Amelyik levélben a só megolvadt, az csapadékot jelölt az adott hónapra.

Luca-napi kotyolás

Egyes vidékeken *lucának* is felöltöztek *luca-alakoskodók*. Fehér lepelben, arcuk elé is fehér kendőt kötve látogatták meg a fonóházakat, olykor a tyúkólakba is benéztek, a tyúkokat bottal megpiszkálták, hogy jól tojjanak. Másutt egy ugyanilyen fehérbe öltözött alak lányokat látogatott meg, olykor gyermekeket ijesztgetett, vizsgáztatott, imádkoztatott.

Mostanság, talán egyetlen megmaradt szokásként, *lucabúzá*t ültetünk e napon. Az ekkor cserépbe szórt, karácsonyig csíráztatott búzamagvakból az eljövendő évi termésre jósoltak eleink. Napjainkban már nem annyira jóslás céljával, sokkal inkább karácsonyi szimbó-

lum gyanánt csíráztatjuk a búzamagokat, hogy aztán a karácsonyi asztal díszeként zöldellhessen a hideg téli napokban. Persze vannak, akik az elkövetkező esztendő gazdagságára, bőségére jósznak a kikelt búza szépségéből, magasságából.

Olvassunk Mikszáthot, és ültessünk búzáat december 13-án, hogy jósolvunk a következő esztendő bőségére; hogy emlékezzünk a régiekre, hogy megtanítsuk, átadjuk gyermekeinknek, unokáinknak e nap varázsát. Ha másért nem, akkor csak megszokásból, hogy legalább erre a néhány percre kizökkenjünk a mindennapok rohanásából, esélyt adva önmagunknak a befelé fordulásra, a gondolkodásra így a kisbőjtben, karácsony ünnepének kapujában! ■

Megjöttünk mi reggelre,
Luca köszöntésére.
Luca fekszik ágyában,
Mennyország ajtajába.

Gyere pajtás menjünk el,
Szent Lucát köszöntsük fel.
Ha mi oda elmegyünk,
Mennyországot elnyerünk.
Kitty – kotty, kitty – kotty

Galagonya kettő,
bíró hátán teknyő.
Galagonya három,
bíró nyakán járom.

Ha nem adtok hurkát,
Elviszem a Julcsát!
Ha nem adtok szalonnát,
Levágom a gerendát!

*Annyi csibéjük legyen, mint égen a csillag, földön a fűszál.
Annyi pénzük legyen, mint a pelyva.
Annyi zsírjuk legyen, mint a kútban a víz.
Olyan hosszú kolbászuk legyen, mint a falu hossza
Olyan vastag szalonnájuk legyen, mint a mestergerenda.*

Előfizetési felhívás

A Bajai Honpolgár lapszámainak ára éveken át nem emelkedett. Az utóbbi időszak jelentős áremelkedései azonban bennünket is lépésenkíszerbe hoztak, így 2023-tól mi is emelésre kényszerülünk, ám bízunk abban, hogy hűséges olvasóink így is kitartanak mellettünk jövőre is, hiszen egy lapszámunk ára még ezután is olcsóbb lesz egy korsó sör áránál. 2022-ben még a régi áron fizethetnek elő lapunkra.

Áraink 2023. január 1-jétől a következőképpen változnak:

- Egy lapszám ára **400 Ft** lesz (dupla lapszám **800 Ft**),
- Éves előfizetés helyben (házhoz szállítással) **5300 Ft**,
- Éves előfizetés Magyarországon (postaköltséggel) **9800 Ft**,
- Éves előfizetés külföldre (postaköltséggel) **23 000 Ft**,
- Az online előfizetés **5000 Ft**-os díja nem változik.

Kérjük szíves megértésüket, maradjanak velünk ezután is!

*A Bajai Honpolgár szerkesztősége és a
Bajai Honpolgár Alapítvány kuratóriuma*

A legújabb régészeti kutatások Baján

■ **Aligha meglepetés, hogy városunk mai felszíne alatt a föld rengeteg emléket rejt magában, amelyek jó része egy-egy nagyobb építkezés során kerülhet elő. A bajai Türr István Múzeum régész kutatói az elmúlt években jó néhány értékes leletet találtak és azonosítottak, de kutatásaiknak koránt sincs még vége. 2021/22-ben sem tették le szerszámaikat és kutatóeszközeiket, így mostanra területünk középkori múltjának újabb maradványait hozhatták a felszínre. Legfrissebb eredményeik tömör összefoglalóját az alábbiakban olvashatják.**

Csuvár-Andrási Réka – Pap Evelin

■ Több nagy volumenű feltárás is zajlott Baja Iparterületén az elmúlt egy évben. A Türr István Múzeum szakemberei egy nagy szarmata telep, egy több száz síros avar kori temetőt, valamint középkori teleprészleteket tártak fel.

A lelőhelyet szemléje során *Kőhegyi Mihály* már 1958-ban azonosította *Baja-Jankó-dűlő* néven, ahol középkori templomra utaló jelenségeket talált. Ennek nyomán a Bács-Kiskun Megyei Kormányhivatal értesítette a múzeumot, hogy a terepen az új beruházásokat megelőzően próba- és megelőző feltárásokat kell végezni. 2021 kora tavaszán történt meg a beruházások megkezdését megelőző tereprendezés előtt a próbafeltárás (kisebb árkokban, ún. *szondákban* végzett kutatás, a lelőhely kiterjedésének és korszakainak megállapítása), amely több mint 1 hektáros területen zajlott.

Az ásatás során avar kori sírokat és szarmata kori telepobjektumokat dokumentáltunk, s két lelőhelyet tudtunk ez alapján elkülöníteni. A *Kőhegyi Mihály* által vélt középkori templom e területen való elhelyezkedését kutatásaink nem igazolták. Úgy gondoljuk, hogy a templomos lelőhely szóban forgó területen való jelölése helytelen visszaazonosítás eredménye. S bár a keresett templomnak valahol a közelben kell lennie, bizonyosan nem hozható kapcsolatba a múzeum által frissen azonosított lelőhelyekkel. Az sem zárható ki, hogy az eltelt több mint fél évszázad alatt a templom elpusztult, pontos helyének meghatározását a modern kori beépítettség lehetetlenné teszi. A próbafeltárás nyomán a régi templomos lelőhely-kiterjedés helyett tehát két kisebb lelőhelyet lokalizáltunk. Az egyik ezek közül a később, 2021 őszén lezajlott megelőző feltárás alapján (*Baja, Jankó-dűlő 2.*) egy *szarmata telep* volt, közel 2000 m²-en.

A szarmaták és a rómaiak története hazánkban elválaszthatatlan egymástól. A rómaiak Kr. e. 35-től fokozatosan meghódították a Kárpát-medence Duna által határolt nyugati felét, amelyet Pannonia provincia néven önálló tartománnyá szerveztek. Azt követően a Kr. u. 1. század első évtizedeiben a Kárpát-

medence keleten fekvő területeire új, iráni eredetű népcsoport érkezett: a szarmaták. Kezdetben a Tiszától nyugatra és északra eső földeket a szarmaták legnyugatibb törzse, a *jazigok* birtokolták. A 2. századtól a Tiszántúlt is elfoglalták az újonnan érkező keleti csoportjaikkal együtt, és déli irányba is megkezdődött a terjeszkedés. A szarmaták Kárpát-medencei története napjainkig fontos kérdéseket vet fel. Egyes kutatók szerint hanyatlásuk a germánok terjeszkedéséhez, mások szerint a 4. századi nagy népvándorlásokhoz köthető. A jelenkori kutatások azt támasztják alá, hogy nemcsak a hunok Kárpát-medencei uralmát élték túl (kb. 420–454 között), de még az avarok megjelenésekor is voltak csoportjaik az Alföld területén. A szóban forgó telep pontosabb keltezését nem lehet megadni, valószínűleg a 2–3. század idején használhatták a szarmaták a feltárt szarmata települést.

A leletanyag igen csekély számban jelentkezett, ezért sem datálható pontosabban a település. Annál több telepjelenség, ún. objektum került azonban napvilágra. Több mint 200 objektumot dokumentáltunk, ami igazi kihívást jelentett a sokszor zord időjárásnak és a 2 méteres mélységet is meghaladó régészeti jelenségeknek köszönhetően. A területen szürke, korongolt szarmata kerámiatöredékek, egy kézzel formált kis méretű edény, és *terra sigillata* (a Római Birodalom bizonyos részein készült, fényes felületű vörös kerámiaedényekre használt összefoglaló kifejezés – a szerk.) darab is napvilágot látott. Ezen kívül állatcsontok, zömében kérődző állatok koponyái és egyéb vázteredékei kerültek elő nagyobb számban. A 104. objektum kiemelkedett leletanyagát tekintve. A szemetesgödör alján lévő égett rétegben kérődző állatok állkapocstöredékeit, további égett vázcsonttöredékeit és kevés szarmata kori kerámiát találtunk meg másodlagosan bedobott helyzetben.

A megfigyelések alapján feltehetően egy szándékosan elhagyott szarmata telep jelenségeit tudtuk dokumentálni, tehát okkal álltak tovább és alakították ki más-hol életterüket, minden bizonnyal békés körülmények között. Ezt a területet a to-

vábbiakban valószínűleg agyagkitermelésre használták. Erre főként a sok esetben amorf alakú gödrök, a leletszegénység, illetve a fémtárgyak teljes hiánya utalt. Az avar temető közelsége miatt nem zárható ki az sem, hogy a szarmata megtelepedést követően az avarok is tovább használták a területet agyagkinyerő helyként, de ennek kézzel fogható bizonyítéka, azaz kimondottan avar korszakra keltezhető lelet a telep területén nem került elő. Az agyagkinyerő gödrökön kívül néhány méhkas alakú gödröt, épületnyomot, cölöplyukakat és (kerítő) árkokat dokumentáltunk.

A 2022. nyári ásatás alkalmával már az avar kori temető feltárása zajlott (*Baja, Jankó-dűlő 1.*), ahol a bajai múzeum az *Ásatárs Kft.*-vel együtt végezte a munkát.

Az *avarok* a Kárpát-medence történetében több évszázadon keresztül jelentős szerepet tölthettek be. Kárpát-medencei történetük 567 végén, 568 elején kezdődik. A Dunántúlon élő langobardok uralkodója, *Alboin* követi útján megkérte *Baján* avar fejedelmet, hogy segítsenek neki legyőzni a gepidákat. A követek sikerrel jártak, s az avarok 567 végén átvették az uralmat a gepida szállásterület felett, a Tisza völgyétől nyugatra. Ezután tovább terjeszkedtek, és folyamatos háborúskodás, hódítás jellemezte politikájukat. A 6. század végére már az egész Kárpát-medencét uralták, 610 körül pedig már egészen a Dnyeperig terjesztették ki a fennhatóságukat. A Kárpát-medencétől délnyugatra is vezettek

Viszonylag épen maradt sírlelet a Jankó-dűlőből

Gazdag ékszerkincsek az avarok korából

hadjáratokat, az Adria-menti és az észak-itáliai területekre. A törés az avarok uralmában 626-ban következett be. Bizánc sikertelen ostromának, valamint a dél-orosz sztyepei területeik elvesztésének következtében fénykoruk véget ért.

A 7. század végén, 8. század elején későbbi időszak következett az életükben. Majd a 8. század végén Nagy Károly frank uralkodó terjeszkedése során került szembe az Avar Kaganátussal. Ezután folyamatos viszály jellemezte kapcsolatukat, s 795-ben egy belháború még jobban meggyengítette az avarokat. Ezt követően az avar vezetők behódoltak Nagy Károlynak, és hűségesküvet tettek neki Aachenben. A belső feszültséget és a külpolitikai problémákat tetézte, hogy déli irányból Krum bolgár kán seregei is betörték az avarok területére. Ezután a kaganátus teljesen elveszítette politikai erejét, s a 8. század végén, a 9. század legelején felbomlott. A kutatás mai álláspontja szerint az avarok nem tűntek el nyomtalanul a 9. század során, egyes néptörédekeik minden bizonnyal a magyar honfoglalást is megélték.

Az ideji feltárás során összesen 203 avar kori temetkezést, 1 kora újkori sírt és 39 telepobjektumot sikerült azonosítanunk. A lelőhely összesen 5 korszakot ölel fel: szarmata, avar, Árpád-kori, késő középkori és kora újkori régészeti jelenségeket is dokumentáltunk.

A temető nagy kiterjedése és a leletek összetétele is arra utal, hogy az avarok hosszú időn át, feltehetően több évszázadon keresztül használhatták a temetőt. A korábbi leletanyag zömében a temető keleti részén fedezhető fel (pl. préselt lemezés övveretek), s a nyugati oldalon már öntött, griffes díszítésű nagyszíjvég is előkerült, mely a késő avar kori leletanyagra jellemző.

vert betöltéssel mutatkoztak meg a sötétbarna feltöltésben. Általánosan elmondható, hogy főként a temető középső részén igen mély, nem egyszer még a humuszolt felszíntől számítva is -2 métert meghaladó mélységben jelentkezett a vázak szintje. A temető nyugati szélé felé haladva a terület vízrajza változott, egyre talajzesebbé vált. A felszivárgó talajvíz többször percekben belül ellepte a váz szintjét, emiatt nagyban nehezítette a munkát.

A temetkezések többnyire északnyugat-délkeleti tájolásúak voltak, egy esetben beszélhetünk fordított tájolásról, mely egy pár hónapot megélt kisgyermek sírjának esetében volt megfigyelhető. A sírok nagyrészt érintetlenek voltak (a bolygatott sírok száma csekély), így értékes megfigyeléseket lehetett végezni a temetkezési szokások tekintetében. Koporsók nyomát, deszkával lefedett cölöpszerkezetes sírokat, kettős temetkezéseket, illetve rendellenes, zsugorított pózban elhelyezett elhunytakat is dokumentáltunk.

Munkában az ásatáson

A sírfoltok – melyek alapján a régészek meghatározzák a sírok helyét, és a humuszolt követően lesznek láthatók – a területen található futóhomok miatt néha sötétebb, lekerekített sarkú téglalap alakú folttal jelentkeztek a sárga homokos altalajban, néha viszont homokos, ke-

A leletanyag sokszínű, számos ékszer (gyöngycsüngős fülbevalók, nagy lemezgömbös fülbevalók, karperecek, mellboglárok), gyöngyök (köles, dinnyemag alakú), orsógombok, csont tűtartók, vas- és bronzcsatok, övveretek és vaskések sokasága került elő. Az ételmelléklet-adás részeként többnyire kézzel formált edényeket (egy esetben késő avar kori, sárga korongolt edényt) és állatcsontokat is szívesen helyeztek a sírokba útravalóul az elhunytaknak. Továbbá több esetben találtunk tojás-héj-maradványokat a sírokban. Az avarokra jellemző volt a tojás sírba helyezése, melyet ételmellékletként vagy valamiféle termékenységi szimbólumként helyezhettek az elhunytak mellé.

A temetőben „vasbabonára” utaló jelenséget is találtunk egy kettős sírban (feltételezhetően egy nő és medencéjére helyezett újszülöttje). E temetkezésben ásópapucs, vaskarika, vaskés is volt a csontvázak mellett.

Az objektumok közül kiemelkedik az egyik késő középkori, feltehetően lakóház funkciójú objektum, mely egy nagy, kőoszlatú épületet rejtett. Látványos, téglával kirakott kemencével látták el. Dokumentálható volt a tisztaszoba, a konyha, a némileg különálló, közös fallal nem csatlakozó melléképülete és a ház bejárata is. Az épületben V. László- és Hunyadi János-érme került elő, így a kerámiák és a pénzek segítségével egyértelműen a 15. század környékére keltezhető.

Össességében elmondható, hogy a sírmező centrumának feltárását elvégeztük, a temető a keleti oldalon azonban még további sírokat rejt, emiatt az ásatások később folytatódnak. Baján ekkora kiterjedésű avar kori temető még nem került elő, s ilyen méretű hiteles feltárás sem zajlott még, így a város történetében rendkívül jelentős régészeti feltárásról beszélhetünk. ■

Másfélszáz év küzdelem a „nyelvrontó utánczók” ellen

150 éve indult a Magyar Nyelvőr folyóirat

■ A Magyar Nyelvőr (1872) indulásával új szakasz kezdődött nyelvünk életében, a magyar nyelvtörténet hagyományos korszakolása máig fordulópontnak tekinti a lap megjelenését. A folyóirat, illetve egyes korszakainak történetét többen (Balassa József, Angyal Endre, Fábíán Pál, Tompa József, legutóbb pedig Balázs Géza) is megírták már; lapunk keretei között hozzájuk hasonló alaposágú elemzésre nincs módunk, azt azonban megkíséreljük bemutatni, hogy az idén 150. születésnapját ünneplő periodikum miért lehetett korszakalkotó jelentőségű, és hogyan járulhatott hozzá a magyar (köz-és irodalmi) nyelv fejlődéséhez.

Mayer János

■ 2. rész: Folyóirat a nyelvművelés szolgálatában

2.1. Szarvas Gábor Magyar Nyelvőre

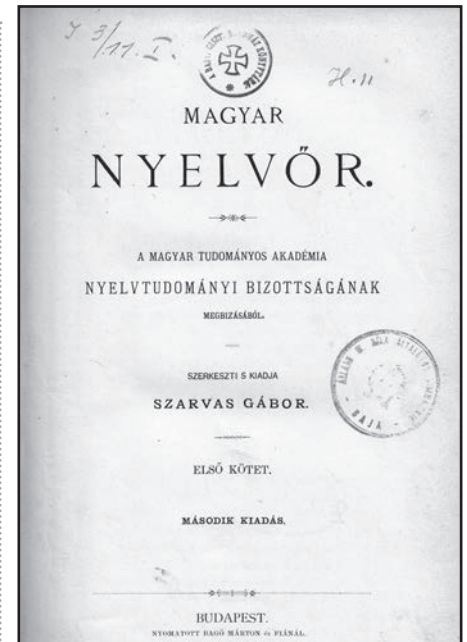
A nyelvtörténet úgy tartja, hogy a Magyar Nyelvőr – különösen Szarvas Gábor szerkesztősége (1872–1895) idején – az ún. „ortológus ellentámadás” zászlóshajója lett. Az ortológusok a közhiedelemmel ellentétben nem feltétlenül voltak a nyelv megújításának ellenfelei, de úgy gondolták, hogy az csak olyan eszközökkel történhet, amelyeknek a régi magyar nyelvben, illetve az abból sokat megőrző népnyelvben megvannak az alapjai. „Hibás minden olyan újabb keletű szó, a melynek megvolta akár jelentés, akár alak tekintetében, egészére vagy csak egyik tagjára nézve is magából a nyelvből világosan nem igazolható” – vélte Szarvas. A szerkesztő abból az – egyébként téves – alaptézisből indult ki, hogy a nyelv alapvető struktúrája megváltoztathatatlan, és minden, ebbe történő beavatkozás csak is hibás lehet. E felfogás jegyében indított harcot a sajtóban, szépirodalomban kétségkívül elharapódzott idegenszerűségek és nyelvi helytelenségek ellen, és e küzdelemben nem félt nekimenni a kor legnagyobb íróinak, újságíróinak vagy akadémiai tudósainak sem.

Az újonnan induló folyóirat első lapszáma közli Szarvas programadó írását (Mit akarunk?), amely irányt szabott a Nyelvőr törekvéseinek, és kijelölte azokat a területeket, amelyekre főképp koncentrálni kívántak: „Akarjuk ott, a hol az ingadozó alapra fektetett s rögtönözve létesített nyelvjújtás szabályellenes szóalkotásokat hozott forgalomba, a helyesség visszaállítását; a hol az idegen nyelvekkel való érintkezés korcs kifejezéseket természetett, a tisztaság elémózdítását; akarjuk a követelményeknek teljesen megfelelő tudományos magyar nyelvtannak összeállítását megkönnyíteni s részben elkészíteni az által, hogy anyagot gyűjtünk s a függőben levő kérdéseket tü-

zetes megvitatás által tisztázzuk; mind ezt pedig a magyar nyelv életéből merített eszközök segítségével akarjuk megvalósítani. – E végből kutatni fogjuk 1. a történeti, 2. a népnyelvet; 3. kiváló figyelmünk tárgyát fogja képezni az újabb irodalom, különösen pedig a forgalomban levő hibás szóalakok és idegenszerűségek.” E programhoz a Magyar Nyelvőr következetesen tartotta is magát: szinte egyetlen korai száma sincs, amelyben ne mutatna rá nyelvi helytelenségekre, idegenszerűségekre, vagy épp ne tartalmazna nyelvtörténeti fejtegetéseket, népnyelvi közléseket.

A folyóirat indulásától (1872. január 15.) kezdve évente 10 lapszámmal jelentkezett, kiadóhivatala a budapesti Hungária vendéglőben volt. Munkatársai között szinte mindenkit megtalálunk, aki abban az időben idehaza nyelvtudománnyal foglalkozott (pl. Budenz József, Hunfalvy Pál, Brassai Sámuel, Ponori Thewrewk Emil, Greguss Ágost, Simonyi Zsigmond stb.), de a kor jeles íróitól, költőitől (pl. Arany János) is olvashatunk kisebb írásokat. Kezdetben igen kapós folyóirat lehetett, hiszen első számai mind elfogytak, sőt a nagy érdeklődés miatt sokat újra is nyomtattak közülük.

A folyóirat első évtizedeiben igen hasonló struktúra szerint épült fel: minden száma tartalmazott nagyobb, elméleti-grammatikai fejtegetéseket, vitára ösztönző kritikus írásokat, szövetimológiai fejtegetéseket, nyelvtörténeti és népnyelvi gyűjtéseket, valamint az olvasók nyelvhasználatra, nyelvhelyességre vonatkozó kérdéseire adott válaszokat is. Mindjárt az első füzetben érdekes vita bontakozott ki a lap névválasztása és az előfizetők toborzása kapcsán. Az ortológia egyik élharcosa, a Nyelvőrben később is rendszeresen publikáló Volf György ugyanis a „Magyar Nyelvőr” nevet germanizmusnak tartja, merthogy a nyelvőrnek nem a nemzetisége a lényeges, hanem az, hogy a magyar nyelvet védi,

A Magyar Nyelvőr első számának címlapja (1872)

így a helyes cím „a magyar nyelv őre” lenne. Hasonló logika mentén kapcsolódott a kérdés vitájához az erdélyi polihistor, Brassai Sámuel, aki szerint a lapnak nem „előfizetési felhívás”-t hanem előfizetésre (történő) felhívást kellett volna közölnie, ugyanis szerinte az -i névmellék-alakító (azaz melléknévképző) korlátlan általánosítása „nyelvrontó szokás”.

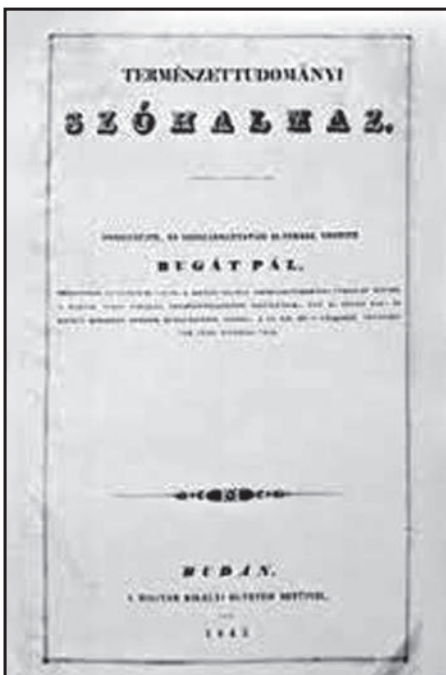
2.2. Újtások vagy nyelvrontások?

E keretek között legfeljebb arra van lehetőségünk, hogy áttekintsük, mely kérdésekben képviselt Szarvas és a Nyelvőr köre határozott álláspontot, hiszen közlemények százait kellene elemeznünk ahhoz, hogy teljes képet kapjunk. Fábíán Pál szerint (Nyelvművelésünk évszázadai, Bp. 1984.) a Nyelvőr hadjárata elsősorban a nyelvjújtás szabálytalanságai ellen irányult, főképp ha a szavak – szerintük – a nyelv törvényeivel ellentétes módon jöttek létre. Így például hevesen támadták az ún. igetöves összetételeket (pl. löpor, hordágy, gyógyszer stb.), az erőszakos szóösszerántással teremtett szavakat (pl. csipesz = csípő + eszköz, csőr = cső + orr) és különösen a -da/de képzővel „csinált” szavakat (óvoda, sütöde, tanoda, zenede stb.). Ez utóbbiak a csárda és várda alakok analógiájára keletkeztek tömegesen, a nyelvjújtók ugyanis ősi magyar főnévképzőt sejtettek alakjukban, csakhogy valójában előbbi szláv jövevény-szó, utóbbi pedig tulajdonnévi eredetű. A

nedély ('humor'), tökély, egylet, többlet szavakban a képző kifogástalan ugyan, ám a fő alakja vagy jelentése nem igazolható, tehát ezeket a szavakat sem fogadhatják el. A képző helyes, de alkalmatlan „ama működés végzésére, amelyre alkalmazva van” az önkívület, okmány, *festész, gazdaszavak esetében. Nem fogadják el a hibás analógiára épülő szavakat sem, például a személy, kesztyű és szákmány analógiájára keletkezett szeszély, *lábtyú ('harisnya') és okmány szavakat sem.

Bár Szarvaséknak sokszor igaza volt, nyelvvédő buzgalmukban gyakran olyan szavakat is támadtak, amelyek az irodalmi köznyelvben már általánosan elterjedtek – ezzel pedig maguk ellen hergelték az írók, az Akadémia és az érdeklődő közvélemény egy részét is. A kialakult nyelvszokással való szembeszállás, a „korcs” szóalakok kiirtására tett kísérlet az ortológusok részéről legalább annyira erőszakos beavatkozás volt a nyelv életébe, mint a neológusok általuk kárhóztatott „szócsinálmányai”. Nézetüket kizárólag a nyelv történetéből is kimutatható szabályszerűségekkel bizonyították, tagadták viszont, hogy a nyelvben új törvényszerűségek is kialakulhatnak. Így például teljesen elutasították a *jelöletlen határozós összetételek* (pl. *munkaképes, adómentes, vérbő* stb.) létjogosultságát, de azt is, hogy egy szerkezet névutói tagja toldalékot kaphasson (pl. *ebéd utánra, az ajtó melletti* stb.)

Minden téren Szarvas sem utasította el az új jelenségeket, így például el tudta fogadni az *ikes igék eltérő ragozásának*

Bugát Pál nagy vitát kiváltó Természettudományi szóhalmaza

elsorvadását: következetesen cselekszünk, „ha a fejlődés útjára lépve a köz (népies) használat mutatta irányt követjük, s nem ragaszkodunk továbbra is a külön ikes ragozáshoz, amely általában véve anélkül sem fődöz jelentésbeli különbséget.” Szarvas véleménye a nyelvújítással szemben nem volt olyan szélsőségesen elutasító, mint például Volf Györgyé, aki szerint a nyelvújítás egyenesen nyelvrontás volt. Szarvas elismerte a nyelvújítók érdemeit, de azzal a megszorítással, hogy az „nem terjed ki arra a lázas s egy jobb ügyre méltó tevékenységre, mely törvényt és korlátot nem ismerve valódi dühvel állott neki a szógyártásnak, s kell vagy nem kell, fürta-faragta, ásta-véste, szabdalta, tákolta rakásra a szókat, s példájával tág kaput nyitott a féltelenség előtt, amelyet feltartani most már alig áll hatalmunkban.”

A Nyelvőr köre határozott álláspontot képviselt a magyar hangjelölés és helyesírás egységesítése ügyében is. Ezt már csak azért is szükségesnek érezték, mert az Akadémia által kibocsátott szabályzatok sokáig nem voltak kötelező érvényűek, másrészt a hagyományörzés miatt túlzottan ragaszkodtak egyes elavult formákhoz. Ezért Szarvas és Budenz előbb 1876-ban közzétett egy írást *Vélemény a magyar helyesírás javításáról* címmel, majd 1888-tól a folyóirat olyan helyesírást kezdett alkalmazni, amely több ponton eltért az Akadémiaétól. Így például a c hangot cz helyett c-vel is jelölték (a régies jelölést az Akadémia csak 1922-ben szüntette meg), raghatáron egyszerűsített kettőzést alkalmazott a két betűjegyből álló más-salhangzók esetében (pl. *tudománnyal helyett tudománnyal), a meghonosodó idegen szavakat magyarosan kezdték írni, elhagyták a betű- és ragpótló hiányjelet (aposztrófot, pl. *a' ház' eleje helyett a ház eleje), míg a vonatkozó névmások *a ki, *a mi, *a hol alakjai helyett az egybeírt formát alkalmazták (aki, ami, ahol). Abban az időben a napilapok egy része továbbra is az Akadémiát követte, de pl. a nagy tekintélyű *Budapesti Hírlap* a Nyelvőr reformelképzeléseire igazitotta saját gyakorlatát. (Mára a helyesírási szabályzat is ezt az írásmódot követi.)

Más helyesírási kérdésekben viszont Szarvasék elképzelései nem váltak általánossá. Szarvast az is foglalkoztatta, hogy a szóejtés (kiejtés) vagy szófejtés (szóelemzés) elve legyen a helyesírás alapja: szerinte „az írásnak az alapja az ejtés, a helyesírásnak a helyes ejtés”. Márpedig ezen az alapon az *ily(en), oly(an), mely, milyen, egy, egyik, együtt* szavak írásmódja helytelen,

Simonyi Zsigmond, a Nyelvőr szerkesztője 1895-1920 között

mert „minden oly ortográfiai s szóelemző tétel, mely a helyes ejtéssel szembeszökő s kiegyezhetetlen ellenkezésben áll, mint semmi helyes alapra nem támaszkodható, egyáltalán elfogadhatatlan”, tehát szerinte az *eggyütt, *eggy, *mijen stb. írásformák lennének kívánatosak; a kiejtés és szóelemzés elvének együttes alkalmazását elutasította. Szarvasék a kétjegyű más-salhangzók megváltoztatására is tettek javaslatot, és szláv (főleg a cseh) mintára készülő *mellékjeles hangjelölési rendszer* (pl. *ly* helyett *l*, *cs* helyett *č*) bevezetését támogatták volna. Próbaképpen közöltek is szöveget e rendszer írásmódja szerint, de ebben az esetben a kialakult hagyományt nem sikerült módosítaniuk. Szerették volna elérni a *zárt e (ë)* hang önálló hangként való elismertetését is, hiszen említették, hogy pl. a „*vettetek*” szót nem ugyanúgy ejtjük, ha arra utalok vele, hogy *vettetek* (**vetteték*) *egy kenyeret* vagy pedig *vettetek* (**vetteték*) *búzát a földbe*, de ezt a magyar írásforma nem különbözteti meg egymástól.

Komoly harcot folytatott a Nyelvőr az irodalmi, közéleti és sajtónyelv nyelvújítási túlbujánzásai ellen, illetve az idegen hatások visszaszorítása érdekében. Szarvasék úgy látták, hogy a dualizmus korában nagy erőre kapott sajtó- és hivatalos nyelv a latin és főleg német minták miatt torzult és bonyolódott, és az egyszerű polgár számára érthetlenné vált. A híryanagy részét idegen nyelvekből, főleg németből, kisebb részét franciából és angolból fordították, így a munkatársaknak tompult a nyelvérzéke, a különösen helyes szórend iránt. Az ok Szarvas szerint az, hogy

a nyelvhasználók nem magyarul, hanem „német szellemben” gondolkodnak. A képviselőházat azzal vádolja, hogy „idétlenségeket” iktatnak a törvényekbe, például ilyen szavakat: *távbeszél, védképes, védköteles, tengervéd*, és ezzel egyszersmind szentesítik is használatukat.

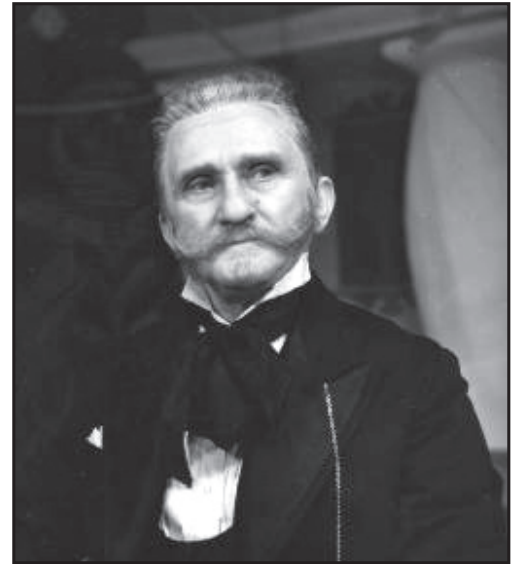
Azzal, hogy az iskolafokozat minden szintjén a magyar lett az oktatás és a tudomány nyelve, szükségessé vált az egyes szaktudományok nyelvének, szakkifejezésének magyarítása is. Csakhogy – mint Szarvas és a Nyelvőr gyakran rámutatott – ebből olyan erőltetett neologizmusok is születtek, amelyeket nem szabályosan hoztak létre, és inkább nevetségesek, mintsem szemléletesek voltak. Főleg az 1840-es évek műkedvelő szógyártójának, az orvostudomány nyelvét megújítani kívánó Bugát Pálnak munkásságát kárhozzatják, akinek olyan „szócsinálmányai” borzolták a kedélyeket, mint pl. a *küteg* ('kiütés'), *iszam* ('csúszás', 'sikamlás'), *bőrvör*, *kőkem* stb. (Más kérdés, hogy a Bugát által alkotott műszavak közül sok így is általánosan meghonosodott a nyelvben, pl. *agy*, *dudor*, *fogékony*, *ízület*, *járvány* stb.) A természetrajzi művek írói Szarvas szerint egy „szeméthalmazhoz” (ti. Bugát szótárához) folyamodnak műszavakért, és használnak ilyen szavakat: *látlik*, *látab* ('pupilla'), *talpály* ('mosómedve'), *őrlecs* ('tengerimalac'), *édenc* ('paradicsommadar'). Ahelyett tették ezt, „*hogy a régi irodalomban és a népnyelvben járatos egészséges észjáráson nyugvó elnevezéseket felkutatták volna, teljes tájékozatlanságból görög, latin vagy német kifejezéseket és szótárjával gyúrták és dagasztották össze sületlen kotyvalékaikat*”. Viszont a természettudósok egy része (Herman Ottóval az élen) is belátta, hogy a tudományos nyelv nem térhet el túlzottan az irodalmi és köznyelvtől, és megújítása csak a nyelvi normák és törvények figyelembevételével történhet.

Nem kímélte a Nyelvőr a kor néhány fontos nyelvtudományi művét sem. Így például komolyan kritizálja benne Czuczor Gergely és Fogarasi János *A magyar nyelv szótára* (1862–74) c. munkáját is, amely ugyan úttörő munka volt a maga nemében (az első értelmező szótár Magyarországon), csak hogy annak szófejtő (etimológiai) részét Szarvas tudománytalannak és megbízhatatlannak tartja, s egész cikksorozatban támadta a kiadványt, és igyekezett nyelvészeti fejtegetéseiket és magyarázataikat is támadni, főleg hogy nyelvújítás számos szava is helyet kapott benne. Nem járt jobban a Nyelvőrrel egyébként is gyakran vitában álló Ballagi Mór *Német-magyar szótá-*

ra sem, amely Szarvas szerint „*többet ártott nyelvünk ügyének, mint a kontár szófaragók egész hada együttesen...*”

Általában is sokszor támadták a Nyelvört amiatt, hogy ősi magyar(nak vélt) szavakról bizonyítja be, hogy idegen eredetűek, és ezzel a hazafiatlanság vádját is felvetették vele szemben. Még Arany János is megnyilvánult ebben a témában *Az orthologusokra* (1878) c. versében: „*Kisütik, hogy a magyar nyelv/ Nincs, nem is lesz, nem is volt;/ Ami új van benne, mind rossz, / Ami régi, az meg tót.*” (1878) Szarvas utolsó nagy munkájában *Hazafiaskodás a tudományban* (1895) címmel igyekszik megfelelni a vádakra: „... *a megátalkodott vonakodás nem akarja elismerni, hogy az idegen elemek betolakodva nyelvünkbe teljesen meggyökereznek. A tiszta látást elhomályosítja a szív szavának hódoló hazafiaskodás s mondat oly vaskos tökéletlenségeket, amelyeknek hallatára szégyenkezve fordul félre a józan ítélet. [...] A jövevényszók ellen való idegenkedés és védekezés ama balvéleményre és helytelen fölfogásra vezethető vissza, hogy elismerésük annak nyílt bevallása volna, hogy őseink, midőn e hazában megtelepedtek, bárdolatlan s a műveltségnek alig első fokán álló nép voltak, akik a vadászat, halászat és barom tenyésztésén kívül alig foglalkoztak egyébvel. S ha ez úgy volna is, amint valóban úgy is van, mit bizonyítana? Azt, amin más, ma a műveltség legmagasabb fokán álló népek is keresztül mentek.*” Vagyis a jövevényszók jelenléte és meghonosodása természetes folyamat a nyelvben, ettől nem lesz értéktelenebb.

A Nyelvőr elsősorban saját álláspontja védelmében foglalkozott a *népnyelv és a nyelvemlékek* kutatásával és gyűjtésével. Szarvas ugyanis – az irodalom nyelvével szemben – a népnyelvet romlatlan nyelvváltozatnak tekintette, s gyakran hivatkozott népnyelvi adatokra, amikor egy-egy új szó, szófűzés hibás voltát bizonyította. Nyelvjárási adatközléseik azonban az utókor ítélete szerint kissé egyoldalúak, ugyanis csak a köznyelvtől eltérő jelenségeket tartalmazzák, hiszen főként a nyelv lehetséges bővítésének eszközét látta bennük. A kódexek, nyelvemlékek bemutatása során is főleg azok szókincsét vizsgálta (idegen és kihalt szavak), de kitért a hangtani sajátságok, képzők, ragok ismertetésére is. Ma már látható, hogy az új ortológia álláspontja nem volt mindenben helyes, az azonban tény, hogy eredményei nagy lökést adtak mind a történeti nyelvészetnek, mind a nyelvjárási kutatásának (dialek-

A Szarvas Gáborról formázott Zápolya Csiky Gergely Mukányi c. darabjában (játssza: Rajz János)

tológia), amelyek a nyelvtudomány önálló ágai lettek.

2.3. Viták és harcok az írókkal

Kemény harcot vívott a Nyelvőr az irodalom nyelvét sújtó kritikái kapcsán is, de kétségtelen, hogy összességében jótékony hatással volt különösen a magyar próza nyelvére. Az más kérdés, hogy egyes szerzők szóhasználatának vagy épp stílusának bírálata időnként heves reakciót váltott ki az érintettek körében. Így például a hazai irodalom egyik legnagyobb tekintélye, a Nyelvőr alapításából oroszlánrészt vállaló Gyulai Pál néhány év után már így nyilatkozott: „*Egy pár év óta az Akadémiában egy egész ortológ párt alakult, amely a nyelvújítást, mint elveti s kétségbe látszik hozni, s nemcsak egyes tévedéseket, hanem az újabb költészet és a műpróza összes valódi vívmányait is mintegy elítéli... Szóképzőink lényege még nincs minden oldalról annyira kiderítve, hogy minden egyes esetben oly diktátori hangon léphessünk fel, s nem annyira a nyelvtudomány, mint inkább merész elméletek nevében megfosszuk az irodalmat és közéletet oly szóktól is, amelyeknek nyelvészeti élet joga talán homályos vagy éppen kétes, de amelyeket elfogadott a nyelvérzék és szokás, s melyeket másokkal pótolni nem oly könnyű, sőt majdnem lehetetlen.*”

Gyulai és a Nyelvőr harca 1876 után egyre élesebb lett, s az író-költő az irodalom nevében és érdekében tiltakozott „az ortológusok diktatúrája” ellen, amely ellen egy évvel korábban Toldy Ferenc is felemelte a szavát. A vitába egy újabb vers erejéig Arany János is bekapcsolódott: „*A nyelvnek is törvényeit! Széppé, jóvá mitészi! Nyelvész urak jobban 'tudják', / A*

költő jobban, 'érzi'" (*Aisthesis/ Megézés*, 1877), vagyis a nyelvérzék fontosságát hangsúlyozza a tudományos megalapozottsággal szemben.

Szarvas válaszában (*A Nyelvőr és a szép-irodalom*, 1879) nem ismeri el, hogy a nyelvérzék, ízlés, közszokás szentesíthetné a rossz szavakat, s egyenlő szavazattal ruhazza fel a közszokást, mely egyenlő a romlott nyelvérzékkel, valamint a nyelvérzék, mely a helyes nyelvérzékkel egyenlő. Az ízlést sem tartja mérvadónak, mert annak tekintetében az írók is ellenkeznek egymással. Az ugyancsak sokat bíralt Csiky Gergely drámairól *Mukányi* című vígjátékában (1880) az egyik komikus szereplő, *Zápolya* alakjában a kortársak Szarvas Gábort vélték felismerni: hőse harcias nyelvőröz, ám mindhiába hadakozik a nyelvújítás furcsa szavai és a magyartalan kifejezések ellen.

Greguss Ágost esztéta, irodalomtörténész még keményebben állt bele a vitába *Magyarország és a Nagyvilág* c. írásában (1881): „Az orthológia szent széke lett élet-halálbíró nyelvünk felett; máglyára ítél sok ezer szegény szót, mely eddig, azt gondoltuk, hogy helyén vót. Költészet, eszme, lény, dalnok, tanár, növény, tehetlen árny, hitlen kedély, lak, feltarthatatlan kötlevel, isten veletek! Nincs igaz ajkán többé helyetek. De jaj a nemzeté már mind e szó, és vele minden rosszabb-jobb író, mi több Arany-nál is található. Vaj mit tegyék? Nyelvőr határzatát? Biz én a költőt éltetem, s bírák írását égetem: mert azt vagyok Aranyról hinni bátor, hogy több magyar, mint Szarvas Gábor.”

Hogy Szarvas Gábor ezek miatt (is) kellően megosztó személyiség volt, azzal maga is tisztában volt. Egyik visszaemlékezésében ugyanis feljegyezte, hogy egyesek szemében neve már-már szitokszó lett: „Egy tisztos tudósunk [...] mikor már végig ment s kifogyott a dorgáló s korholó szavakból, melyekkel gazdasszonyát ihlette, hogy a legnagyobbat mondja, a mit csak mondhat, haragja s mély fölháborodása jeléül e szavakra fakad: maga – maga – maga Szarvas Gábor!”

2.4. Epilógus

Szarvas Gábor halála után a folyóirat szerkesztését egykori tanítványa, *Simonyi Zsigmond* vette át, aki – mesterével ellentétben – már elmélyült nyelvészeti tanulmányokat is folytatott. Az ő főszerkesztői ideje (1895–1920) alatt a *Nyelvőr* jelentősen visszavett a harcos szemléletéből, és a napi küzdelmek helyett inkább elméleti irányt vett. Furcsa módon mégis ekkor mérgesedett el annyira a viszony a helyesírás

kérdésében az Akadémia és a *Nyelvőr* között, hogy 1902-ben a folyóiratot eltiltották a szabálysértő gyakorlattól, majd amikor mégis ezt folytatta, 1905-től megvonták tőle az anyagi támogatását is, és az Akadémia új folyóiratot indított el. *Simonyi* így a Magyar *Nyelvőr* kiadója is lett egyben. Miután 1919-ben rövid ideig azonosult a Tanácsköztársasággal, jelentőségéhez méltatlan támadásoknak volt kitéve, ami miatt lelkileg összeroppant, majd hamarosan meg is halt.

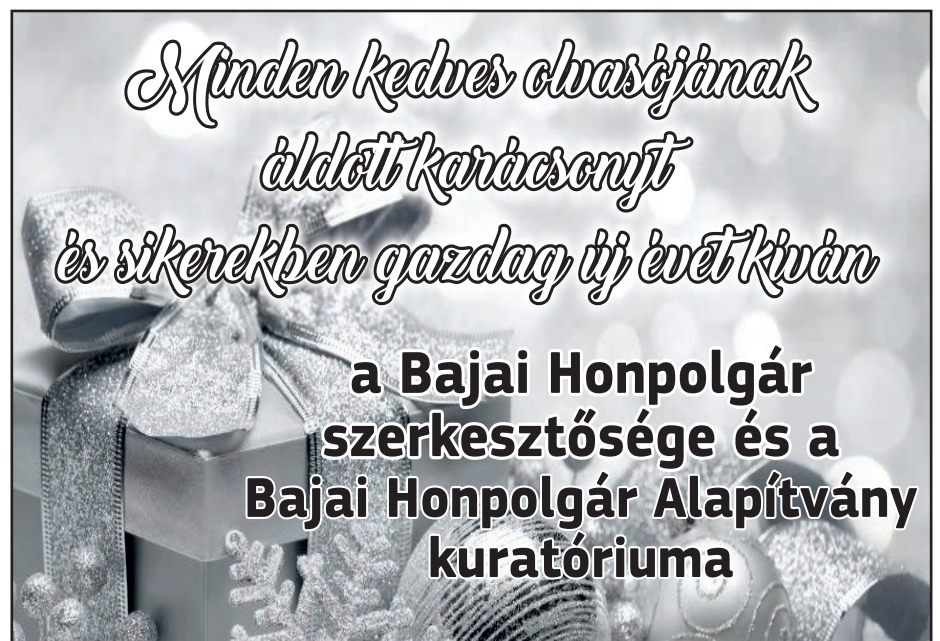
Ezt követően lett a lap főszerkesztője (1920–40 között) a szintén bajai származású *Balassa (Weidinger) József*, de neki – zsidó származása, szabadkőműves háttere, a Tanácsköztársaság alatti tevékenysége miatt – jelentős ellenszélben kellett életben tartania a *Nyelvőrt*. Ő maga hiába számított kora egyik legkiválóbb elméleti nyelvészének, egyetemi katedrát soha nem kaphatott, sőt középiskolai tanárként sem dolgozhatott. A Magyar *Nyelvőr* pedig kevésbé volt rendszerkonform a Horthy-korszakban, mint vetélytársa, az Akadémia által kiadott *Magyar Nyelv*. Ráadásul az általa korábban képviselt nyelvvédő szemlélethez közelebb is állt az ugyancsak az Akadémia által támogatott, 1932-től kiadott *Magyarosan* c. folyóirat, s a két világháború közötti korszakot végigkísérte ezek szembenállása a liberálisabb *Nyelvőrrel*, amely állandó anyagi bizonytalansággal is küzdött. A népszerűségéből sokat veszítő folyóirat kiadását 1940-ben papírhányira hivatkozva felfüggesztették, a háborús években nem is jelent meg.

1946-ban a Magyar *Nyelvőr* újraindult, de már a régi gárda nélkül: 1945-ben *Balassa József* is meghalt. A folyóirat azonban

Gyulai Pál író, akadémikus, a magyar irodalom fő tekintélye a 19. század végén

máig is életben maradt, és szerkesztői a későbbiekben is a magyar nyelvészek első vonalából kerültek ki (*Beke Ödön* 1946–53, *Lőrincze Lajos* 1953–94, *Keszler Borbála* 1994–2021, azóta *Balázs Géza*). A kiadásért ma a *Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága* felel, ám az a hagyomány is folytatódott, hogy a *Nyelvőr* köre időnként komoly vitában áll az Akadémiával, nyelvészeti kutatóintézetekkel és az ország nyelvészeti tanszékeivel (benne a lapot sokáig kiadó ELTE-ével) is. E viták azonban éppúgy a szarvasi hagyomány részei, mint a nyelvudomány szűkebb keretei közül történő kitekintés, közéleti véleményalkotás is. Napjainkban is éles viták zajlanak régi és új szerkesztők között, de a 150 éves Magyar *Nyelvőr* vélhetően ezeket a szakmai és személyes ellentéteket is túl fogja élni. ■

Szénásiné Harton Edit (1938-2022) emlékére

Dr. Sövény Mihály

■ „Nem múlnak ők el, kik szívünkben élnek, Hiába szállnak árnnyak, évek” (Juhász Gyula)

Szeptember 19-én reggel szólt a telefon, Szénási Laci barátom értesített arról, hogy felesége, Edit szombaton, vagyis szeptember 17-én a bajai kórházban elhunyt. Döbbenet és mélyen megrendülve hallgattam, hiszen előző nap névnapján a lakásán köszöntöttem őt. Nem látszott rajta, hogy beteg lenne, de amióta a látása szinte teljesen elhagyta, kissé apatikus, csendes és talán szomorú is volt. Ez nagyon is érthető volt, hiszen a látás elvesztése mindenki számára óriási tragédia. Neki különösen, hiszen lételeme volt a mozgás, a cselekvés, a szervezés, a kutatás, és mindez szinte egyik napról a másikra megszűnt, ellehetetlenült számára.

Szénásiné Harton Editet gimnazista kora óta ismertem. Az 1953-ban alapított *Bácsalmási Hunyadi János Gimnázium* első évfolyamának, így az 1957-ben az első érettségiző osztályának tanulója volt. Én a második évben lettem gimnazista ugyanitt, Editre viszont azóta emlékszem jobban, amikor 1956 elején osztályával előadták *Vörösmarty Csongor és Tünde* című színművét, amelyben ő *Ilmát* játszotta, nagyon-nagyon jól. Érettségi után, 1958-ban, bejártam barátaimmal a bácsalmási művelődési házba, ahol egyebek mellett pingpongozni is lehetett. Egyszer bejött Edit is, és csakhamar kiderült róla, hogy milyen remekül játszik, egyik fiú sem vehette biztosra ellene a győzelmet.

1961-ben aztán engem behívtak katonának, Edit ugyanabban az évben férjhez ment Szénási Lacihoz (akivel egyébként osztálytársak voltak a gimiben), gyerekei születtek, család lettek: *Violetta* pedagógus lett, fia, Zsolt pedig Harton nagypapa és az édesapja mesterségét választva műbútorasztalos lett.

Életútjaink azonban más irányba mentek; tudtam arról, hogy Edit fényképésztanuló lett, majd arról is, hogy a bácsalmási könyvtárban dolgozik, találkoztunk is, és arról is tudtam, hogy munkásságával egyre nagyobb hírnévre, egyre nagyobb elismerésre tesz szert. Jó harminc év után a helytörténet hozott ismét közel egymáshoz bennünket. Én a kilencvenes évek óta egyre elmélyültebben foglalkoztam helytörténettel, családtörténettel, névtannal, de a hangsúly Bácsalmás történetének feltárásán volt. Első közös kiadványunk az én templomtörténetem és az ő kézműves története volt 1999-ben, amely a *Bácsalmási dolgozatok* egyik kötetében jelent meg. Még abban az évben adtuk ki a *Bácsalmás – fejezetek egy felső-bácskai kisváros történetéből* című

közös munkánkat is. Ebben szerzőtársunk volt dr. Horváth Zoltán is, aki sajnos szintén nincs már közöttünk, 2021 nyarán hunyt el. A könyvet amolyan munkaközösség formájában írtuk, és iskolai helytörténeti tankönyvnek szántuk. Akkoriban ugyanis napirenden volt az ötlet, hogy az iskolákban esetleg helytörténetet is kellene tanítani, Edit pedig kiharcolta a bácsalmási önkormányzattól bizonyos összeget a leendő könyv kiadásához. Sajnos utóbb ez kevésnek bizonyult, és más szponzort is kellett keresnünk, ami végül sikerült, és így a könyv megjelenhetett.

Szénásiné Harton Edit életútjának állomásait saját maga írta meg, amely a *Cumania 2020*, a Kecskeméti Katona József Múzeum 29. számú évkönyvében jelent meg. Ebben Szénásiné teljes részletességgel számol be életútjáról, munkásságáról, sikereiről. Önletrajzának azt a címet adta: *A mai napig jó érzéssel tölt el a társadalmi összefogással végzett munka*. A továbbiakban, ügyelve arra, hogy semmi sem maradjon ki, ezt veszem alapul.

Szénásiné Harton Edit Katalin Bácsalmáson, 1938. november 25-én született, tehát hamarosan a 84. életévét töltene be. Édesapja műbútorasztalos, édesanyja fodrász volt. Bácsalmáson járt általános iskolába, majd 1953-tól kezdve a Bácsalmási Hunyadi János Gimnáziumba, itt érettségizett 1957-ben.

Fényképész tanuló lett egy bácsalmási fényképésznél, ahol két év után szakmunkásbizonyítványt szerzett, és egy ideig mestere alkalmazásában dolgozott. A fotósnak fontos a szem, mert a munka egyik mozzanata a kész képek retusálása. Látásának állapota miatt azonban a fényképész szakmát művelni nem tudta, ezért 1961-ben felhagyott vele. Előbb csak részmunkaidőben dolgozott a *Bácsalmási Vörösmarty Könyvtárban*, majd 1965-ben ő lett a gyermekkönyvtáros. Munkája mellett megszerezte előbb a középfokú, majd a felsőfokú könyvtárosi szakképesítést. Szakcikkeket 1970-től kezdve publikált. A könyvtár akkori vezetője, *Fekete Dezső* az elkötelezett könyvtáros mintaképe volt, országos hírvékönyvtárosként a szakma elismerésében jó mestere volt Editnek. Fekete Dezső 1974-ben eltávozott a könyvtárból, helyére Editet nevezte ki a városi végrehajtó bizottság. Mint Szénásiné írta: „törekedtem a színvonalas munka folytatására.”

1991-től összevonták a könyvtárt a művelődési házzal, az összevont intézmény igazgatója Szénásiné Harton Edit lett. A könyvtári és művelődési közösségi rendezvényeken az elszármazott bácsalmásiak vissza-visszatérő vendégek voltak: írók, festők és fotóművészek,

Szénásiné Harton Edit (1938-2022)

pl. Polgár Emő, Szikra János, Mámai Mann Miklós, Egervári Endre, Pazár László, Guseo András, Fenyvesi Csaba és sokan mások.

Könyvtárosi munkája mellett nagy hangsúlyt fektetett a helytörténetre. Már az előző könyvtárvezető idején, a 60-as években kezdte meg működését egy *ifjúsági helytörténeti kör*, tizenéves tagjai közül többen ma sem hagytak fel lelkes amatőr tevékenységükkel. Ebből a körből került ki az általános iskolában működő *Kukkantó* nevű ifjúsági lap szerkesztője. Emellett működött felnőtt csoport is, amelynek tevékenysége kiterjedt Bácsalmás történelmi eseményeinek kutatására és feldolgozására, kulturális és természeti hagyományainak megőrzésére és propagálására. Egy idő után a pedagógus résztvevők távozása miatt a kutatások megszűntek, de az általuk fellelt anyagot Szénásiné megőrizte, én magam is felhasználtam dolgozataimban, igen nagy segítségemre voltak.

1988-ban Szénásiné kezdeményezésére létrejött a *Bácsalmás Baráti Köre Egyesület*, amely keretet adott a honismereti tevékenységnek is, és amelynek titkára és természetesen lelkes szervezője ő lett. Időnként vacsorával egybekötött összejöveteleket tartottunk, amelynek keretében többnyire helytörténeti előadásokat szerveztek. Több alkalommal én is tartottam előadást kutatásaim állásáról. Ez az egyesület adta ki a *Bácsalmási dolgozatok* címen létrejött helytörténeti munkákat, hat kötetben hét dolgozatot.

Jelentős részben Szénásiné érdeme volt az, hogy 1989-ben létrejött a *Gyűjtemények Háza*, amelyben a bácsalmási helytörténet tárgyi emlékeit és fotómásolatait állították ki. Ennek a kiállításnak a helyén, a Siskovics-kúriában jött létre 2022-ben, a ház teljes

felújítása után, Almás hat nemesi családjának és a kúria későbbi tulajdonosainak életét bemutató kiállítás. A tárlatot ez év június közepén nyitották meg. Edittel egymás mellett ültünk ezen a megnyitón, és már akkor látszott, hogy szokatlanul szótlan, visszahúzódozó volt, bár betegséggel nyomain nem voltak láthatók rajta.

Eredményes munkáját az évek során kapott elismerések és kitüntetések is jelzik. Kapott elismerést a művelődési minisztertől, a Hazafias Népfronttól, megkapta a *Szocialista Kultúráért* kitüntetést, kétszer

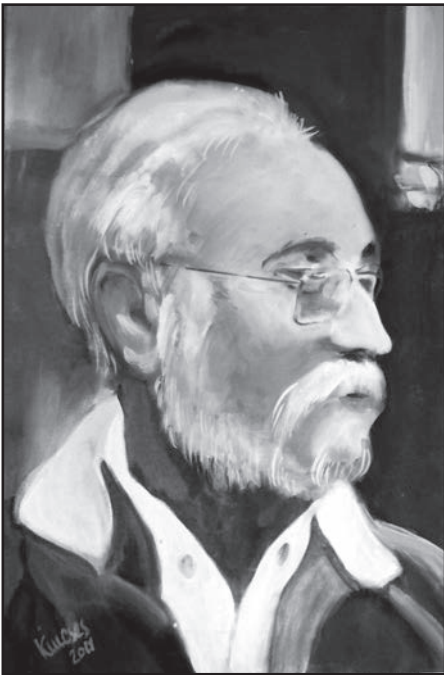
pedig elnyerte Bács-Kiskun megye elismerését a közművelődésért, illetve a kultúráért végzett munkájáért. Bácsalmás város díszoklevéllel, majd *A Városért* kitüntetéssel jutalmazta. Honismereti munkájának elismeréseként megkapta a Honismereti Emlékérmét is.

Egyik könyve, a *Bácsalmási közelmúlt* kiadója, *Kiss Pál* így méltatta a szerzőt: „*Szénásiné Harton Edit szimbolikus személyiség. Ha megjelenik bármilyen szakmai rendezvényen, legyen az honismereti vagy könyvtárosi találkozó, személyében*

ott Bácsalmást üdvözlik. Ismerik, tisztelik és becsülik. Szaktekintélynek számít körükben. Nevéhez és munkásságához fűződik Bácsalmás kulturális életének fénykora. Nyugdíjas éveiben is őt keresik fiatal utódai, egykori munkatársai és a város vezetői is, ha könyvtárról, kultúrházról kell döntenie. Szerénysége visszatartja, hogy dicsekedjen, de az évek során – mai szóhasználattal – »bácsalmási ikonná« vált. S erre büszke lehet ő is, illetve Bácsalmás városa is.»

Kedves Edit, nyugodj békében! ■

Búcsú egy régi vágású népművelőtől

Dr. Kincses Ferenc festménye

Katanich Ferenc (1947-2022.)

Dr. Brachinger Tamás

■ Ezzel a nekrológgal *Katanich Ferenc*től, az egykori bajai József Attila Művelődési Központ néhai igazgatóhelyettesétől búcsúzom. Feri borotái születésű volt. Középkorai tanulmányait Baján és Hódmezővásárhelyen folytatta. Eredetileg tanári végzettséget szerzett a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán. Hallgatói éveiben az egyetemi röplabdacsapat tagjaként sportolt, amihez megvoltak testi adottságai, valamint ez idő tájt a szegedi Móra Ferenc Múzeum munkáját segítette régészeti feltárásokon. Pályáját pedagógusként kezdte Csávolyon. Ezután beszippantotta a kulturális ágazat. Baján, a járási és városi közművelődési apparátus munkatársaként is dolgozott. A bajai Újvárosi Általános Művelődési Központ – amely a szép emlékü ÁMK-s mozgalom egyik fontos erősségévé vált a nyolcvanas-kilenc-

venes évek fordulóján – közművelődési intézményegységének vezetőjeként folytatta, ott találkoztunk 1988-ban.

Én pályakezdként ebben a forrongó időszakban lettem Feri kollégája. Ő lett az első kiscsónokom (szakmai vezetőm), és ez meghatározó körülmény volt abban, miként is alakult a pályám. Mondhatom, hogy a mentorom volt, bár akkor ezt még nem így hívták. Annak dacára alakult így, hogy munkatársi kapcsolatunk rövid életű volt.

Feri még egy olyan időszak közművelődési szakembere volt, amelyben az értelmiségi szerepvállalás, a közéleti érzékenység, az ezzel járó kulturált vitahajlandóság és az ahhoz nélkülözhetetlen vitakészség, valamint a (mai szóval) véleményformáló misszió mind részei voltak ennek a szép hivatásnak. Kiváló ismeretekkel rendelkezett a kortárs hazai képzőművészetről. Sok-sok alkotót mutatott be és igen előkelő névsorral tettük fel a térképre intézményünk galériáját; *Gross Arnold*, *Szemethy Imre*, *Würtz Ádám* kiállításai. Ezt a munkakört távozásakor megörökölttem tőle. A képzőművészetre hangoltságnak is köszönhetően katalizátori szerepe volt a VIZU (Vizuális Iskola) létrehozásában.

A rendszerváltozás évei intellektuálisan is rendkívül izgalmas időszakot jelentettek, új folyóiratokkal, rendszerváltó mozgalmakkal. A kulturális intézmény és a kor népművelője fontos moderátor és élesztő szerepet töltött be sok helyütt a változó világ bemutatásában. Feri is ilyen volt. Vele vettem részt először egy, a rendszerváltozás sorába illeszkedő rendezvényen városunkban, 1988 őszén. Revelációként éltem meg azt az eseményt, neki magától értetődő volt, hogy nem hagy ki ebből. Ennek a szellemileg pezsgő átmenetnek a lokális eredménye lett az *ÁRTÉR* című művészeti-irodalmi folyóirat, amelynek megszületésénél ott bábáskodott,

és amelynek kiadásával, szerkesztésével foglalkozott. Régi terve és vágya valósult meg, amikor a JAMK régi épületében végre kialakítottak egy megfelelően megvilágított kiállítóteret a képzőművészeti kiállítások számára.

Rövid idő múlva elváltak útjaink, de a szakmai munka okán nem kerültünk messze egymástól. Akadt számos együttműködésünk a következő években is. Egy másik pályán, a helyi közéletben ismét kollégák lettünk. A városi önkormányzat kulturális szakbizottságában „jó éveket” dolgoztunk együtt. Akkor még volt tartalma az önkormányzatiságnak, akkor még a szakbizottságban valóban szakpolitikai viták folytak, akkor még a szakmai identitás mindnyájunkban felülkerekedett a „homo politicon”.

Feri nyugállományba vonulásáig megmaradt kultúrákövetítő szakembernek, én egy évtized népművelői pálya után a felsőoktatásban folytattam, azzal a szándékkal, hogy a leendő kollégáinkat képezem. Közös fájdalomunk volt, amikor jogutód nélkül megszűnt a bajai József Attila Művelődési Központ. Évtizedes erőfeszítés lesz visszaépíteni azt az értékeremtő munkát, amelynek ő is egyik fontos szereplője volt. Mindeközben – a kultúrákövetítő szakma folyamatos útkeresése, alkalmazkodási hajszája közepette – a jövő kulturális szakembereinek szemléletformálásakor Feri értelmiségi habitusa, szakértelme, személyisége egyike volt azoknak a jó példáknak, amelyet mindig bemutatam a hallgatóimnak. Azoknak, akik – az elmúlt negyedszázadban – művelődésszervezőnek, könyvtárosnak, andragógusnak, kulturális mediátornak, emberierőforrás-menedzsernek, mostanában közösségsszervezőnek vagy közösségi művelődésszervezőnek készültek.

Kedves Feri! Öröm és megtiszteltetés volt veled szolgálni a közművelődést! ■

„Nagyon fontos az összhang a ló és a lovasa között...”

Németh Jánossal a lovak szeretetéről, Nemzeti Vágtákról, a sebesség imádatáról

■ *Mai napig a szülei sírjára viszi ki a győzelemért járó babérokoszorúját NÉMETH JÁNOS bajai lovas, aki 2013 és 2015 után idén is megnyerte a Nemzeti Vágtát. A Hősök terén megrendezett, nem hivatásos lovasoknak szóló nemes versengésre a Kárpát-medence bármelyik csücskéből juthatnak be a lovasok, a legjobbak csaknem háromszáz nevező közül kerülnek ki. Németh János a maga három győzelmével a Nemzeti Vágtá történetének első örökös bajnoka, ezzel azonban egyáltalán nem elégszik meg, és a versenyzést sem hagyja abba. Böven vannak még tervei, szívesen mesélt is ezekről az alábbi beszélgetés során, amelyben elsőként arra kértem, idézze fel, mikor ült először lovon.*

Sándor Boglárka

■ – Nagyon rég volt, még egészen kicsi gyerekkoromban. Nagypapám a bajaszentistváni tsz-ben dolgozott, és be kellett szolgáltatnia a lovait. Rosszul élte meg, hogy más ember hajtotta őket, kocsiba befogva. Erősebb, fuvarozásra alkalmas muraközi lovai voltak. Felültetett az egyikre, és máig fel tudom idézni azt a melegséget, amelyet akkor, az állat széles hátán éreztem. Hatalmas örömmel töltött el, szerintem abban a pillanatban dőlt el a sorsom, ott fertőződtem meg a lovak szeretetével. Később aztán rengeteg cowboyos és indiános filmet láttam, ezek is főleg a lovak miatt tetszetek.

– *A lovaglás előtt azonban még jó néhány sportba belekóstoltál.*

– Nem is akármilyen szinten. A Bajai Tsz SK csapatában fociztam. Elég jól ment, megyei I. osztályban játszottunk, gólkirály is voltam. Akkor meghívást kaptam a BSK-ba, de a csapatom nem akar elengedni. A BSK magasabb osztályban volt, ezért „rabolhatott”, így végül mégis játszottam náluk valamennyit. *Rónai Sanyi* volt az edző a 80-as években, *Márity Pisti* pedig a hátvéd, őt búcsúztattuk, amikor a Vasas volt az ellenfelünk. Nagy élmény volt, hogy játszhattam a Vasas ellen, amelyben híres, válogatott játékosok voltak. Közben megkaptam a behívómat, Bajára vonultattak be. Itt szintén játszottam a csapatban, később pedig már nem mentem vissza a BSK-hoz: ők felkerültek a NB-II-be, erősítettek, játékosokat vásároltak, én pedig visszatérhettem a Tsz SK-ba, és ott játszottam még néhány évig. Később kispályán folytattam, ezt csak nemrég hagytam abba. A fiatalok már annyira gyorsak hozzánk képest, és annyira felgyorsult a játék ritmusa és stílusa, hogy ezzel már nehezen tudjuk tartani a lépést. Néha még játszottam a *Szilveszter Kupán* az öregfiúk csapatában, a baráti társasággal pedig teremben vagy

műfűvön játszunk, de már csak a mozgás kedvéért. Sokat ülök, kamiont vezetek, kell a mozgás, bár a kemény pálya nekem már nem ajánlott.

– *Focistának is készültél?*

– Nem, csak szerettem sportolni. Negyedikig a szentistváni iskolába jártam, utána a szüleim úgy gondolták, erősebb intézmény kellene. Beíratk a központi fiúiskolába, oda jártam nyolcadikig. *Gellért Sándor* volt a testnevelő tanárunk, aki inkább a kosárlabdát pártolta, iskolák közötti bajnokságokat is szerveztek. Iskolatársaim voltak a jó kosarasok: *Kiss Laci*, *Szélinger*, *Hatala*, *Gorjanác*... Együtt játszottunk, nekem is egészen jól ment, nagyon szerettem. Később az ipari iskolában is folytattam, de a foci is érdekelt, sőt, a kézilabda is. Hiába nem volt meg hozzá a magasságom (én voltam a legalacsonyabb az osztályban), de jól cseleztem és dobtam, éreztem a játék ritmusát. Ez a fociban is kijött, gyors, sprinter típusú, technikás játékos voltam, viszont elég önző voltam a pályán: sokat cseleztem, szerettem a labdával bíbelődni. Ezért nem tartottak kimondottan csapatjátékosnak, bár ha kellett, tudtam úgy is működni. Nyolcadik után ipari iskolába mentem, bár szóba került a vízügyi szakközép lehetősége is. Édesapám viszont autószerelő volt, és nekem nagyon tetszett a szakma, az autóval való bíbelődés, a technikai dolgok, ezért inkább ezt választottam. Hároméves képzést végeztem el a 609-es számú ipari szakmunkásképzőben. Ott *Hosszú Katinka* nagyapja, *Bakos Laci* bácsi volt a tornatanárunk, síppal tartott fegyelmet, katonás ember volt. Meghatározó személyiség volt a diákjai életében. Tettük, amit kellett, fegyelmezettek voltunk, ami ma hiányzik az iskolák többségéből. Akkoriban a szülő örült, ha a tanárok nevelték a gyereket, és általában jó irányba. Az iskolában is sokat sportoltam, a tanárokkal is fociztunk. A sport mindig része volt az életemnek, szerettem.

Németh János a Nemzeti Vágtán

– *Volt ilyen családi indíttatásod?*

– Alig. Bár édesapám Pesten tanult, és a maga idejében futóversenyt nyert, de kizárták, mert megelőzte a kategóriáját: ifiként a felnőttek között versenyzett. Mást nem sportolt, inkább atléta típus volt. A nagyszüleim gazdálkodók voltak. Az anyai nagyszüleim császártöltési svábok, ott sem volt jellemző a sport.

– *Mi maradt meg a sváb gyökerekből?*

– Pici gyerekként sok időt töltöttem a császártöltési nagyszülői házban. A szüleim mesélték, hogy már akkor is nagyon szerettem a háromkerékű biciklimmel az asztal lábai között szlalomozni úgy, hogy nem érintetem a lábakat. Most ezt szeretem az autózásban is! A szüleim azt mondták, előbb tanultam meg svábul, mint magyarul, sajnos azonban mára már nagyon sokat felejtettem belőle, a húgom viszont máig jól beszél a németet. Sajnos csak addig tudtunk odajárni, amíg a nagyszüleimet ki nem telepítették. Akkor jó darabig egy tanyán éltek, később építettek házat az Akácos utcában. Már nem élnek, és sajnos a szüleim sem. Tudom, hogy ez a felnőtt életünk rendje, mégis nehezen fogadom el, nagyon hiányoznak.

– *Mikor kezdted el komolyabban lovakkal foglalkozni?*

– Már felnőttként. Kitanultam az autószerelő szakmát, 1976-ban végeztem az ipari iskolában, majd jó ideig autószerelőként a vízügynél dolgoztam. A sorkatonaság után is visszamentem dolgozni oda, míg jött egy lehetőség, hogy megvásároljak

egy kis IFA-t. 1984-ben kezdtem magán-fuvarozóként dolgozni, és ez kicsivel jobb anyagi lehetőségeket teremtett. A Nagy István utca végén van *Jerkovics József* tanyája: neki már akkor is több lova volt, kupeckedett, lovagoltatott is, elkezdtem odajárni. Volt ott egy *Holló* nevű, nagyon szép ló, amelyen más is nagyon szeretett lovagolni, de engem bosszantott, hogy osztoznom kell rajta, ezért megvásároltam. Ő volt az első saját lovam, de továbbra is ott tartottam a lovardában, oda jártam hozzá. Később eladtam, másikat vettem, aztán istállót építettem, és már otthon is tudtam tartani őket, akár egyszerre hármat is. *Jerkovics Jóska* vásárolt két angol telivért, versenylovakat, bár mi még akkor semmit nem tudtunk róluk, de a versenyzésről sem. Kimentünk velük terepre, az erdőbe, versenyeztünk, ki a leggyorsabb, a parkerdőben a fák között szlalomoztunk, remekül éreztük magunkat. Az volt a káröröm, ha valaki leesett a lóról, a büszkeség meg az, ha elsőként értünk célba. Ez a két ló olyan sebességet produkált, ami számunkra hihetetlen csoda volt. Elkezdtem kutakodni a témában, majd én is megvettem az első telivéremet, aztán többet is. Szerintem általában nekem voltak a leggyorsabb lovaim. A gyorsaságot mindig szerettem, legyen szó autóról, motorról, hajóról... Versenyekre akkor nem jártunk, csak egymás között versenyeztünk, de szerintem az nagyon sokat segített, hiszen terepen lovagoltunk, fák között, teljes sebességgel, és ez nagyban fejlesztette az egyensúlyérzékét. Ott kezdett kialakulni a rutinom, és sosem volt félelemérzetem. A lovakkal való kapcsolatom is erősödött, hiszen gyakran egyszerre több lovam volt, és mindegyikkel kialakult valami olyan kötődés, amely segített a versenyzésben. A lósport nem olcsó mulatság, komoly összegeket kell áldozni a sikerért. Például ahogyan a humán sportolók esetében is, a lónak is szüksége van speciális étrend-kiegészítőkre.

– *Autodidakta módon lettél lovas ember?*

– Teljes mértékben. Sosem tanultam semmi ilyesmit. Felültem a lóra, és mentem. Szőrén a mai napig sem tudom megülni, csak nyeregben, ahogyan kezdtem. Persze, a későbbi időszakban, amikor már versenyeztem, találkoztam olyan emberekkel, akiktől el lehetett lesni egy-két dolgot, ezeket időnként beépítettem a saját stílusomba. Vannak rögzült mozdulataim is, pl. ha nem figyelek oda, akkor hajlamos vagyok csapkodni a szárat, nyilván ez még régről maradt meg, és erre figyelni kell, mert hibás alapról már nehezebb építkezni. Úgy érzem, sokat fejlődtem, és ezt mások

Az egyik legsikeresebb társ, My Boy Mennydörgés a győzelmi tróféákkal

is visszajelezték. Emlékszem az első Vágtámra 2010-ben: többször is visszaneztem az akkori felvételt, és mai szemmel katasztrófálisnak látom az akkori teljesítményemet. Ahhoz képest ma már sokkal jobb vagyok, bár még negyven év lovaglás után sem az igazi...

– *Hogyan kezdődött a vágtás időszakod?*

– Az első *Nemzeti Vágtát* 2008-ban rendezték, de akkor én még nem foglalkoztam vele. Akkoriban csak a munkámmal voltam elfoglalva, és anyagilag sem álltam olyan biztos lábakon, jó tíz évig nem is volt lovam. Aztán az egyik barátom épp vásárolt egy angol telivért, és biztatott, hogy induljon el vele a Vágtán. Neki azonban nem voltak ilyen ambíciói, ezért felajánlottam, hogy elindulok én a lovával. Baján akkor még rendeztek elővágtát, sőt, gyakorlatilag Baja kezdte ezek megszervezését, aztán tovább bővült a kör, elérve már a teljes Kárpát-medence szintjére. Ezért is nagy szó, ha valaki megnyeri a Vágtát, hiszen összesen mintegy háromszáz ló közül kerül ki a hatvan döntős állat – kezdetben még 72 volt, de rájöttek, hogy túl szűk a pálya hat indulónak futamonként –, és oda már eljutni is komoly eredményt és rangot jelent. Számomra minden győzelem olyan, mint az első, a siker hatalmas élmény, örömteli dolog elérni a kitűzött célt, amiért küzdöttem. Nekem is azt mondták, hogy nem lehet már célom. Dehogynem! Jövőre megint szeretném legyőzni a többi 59 lovast!

– *Rögtön meg is nyerted az első bajai elővágtát, amelyiken indultál?*

– Dehogynem! Ez 2010-ben történt, és *Molnár Gyöngyi* nyerte meg. Abban az évben még *Bácsalmás* is rendezett elővágtát, oda külön befizettem, hogy indulhassak, de ott sem voltam sikeres, *Virág András* nyert egy telivérral. Volt viszont olyan lehetőség, hogy egy szponzor befizethetett a Vágtára:

az *OrangeWays* buszos cég vállalta, hogy indít engem Baja színeiben, míg *Molnár Gyöngyi* a Bajai kistérséget képviselte. Nagyon elszánt voltam, és a szponzor meglátta bennem a lehetőséget. Erős mezőnybe kerültem, az előfutam után ki is estem. (Akkoriban csak első és a második helyezett jutott tovább a középdöntőbe, időeredménnyel nem.) Gyengébb képességű volt a ló, és én is még csak próbálkoztam, nehezen is tudtam volna felvenni a versenyt a telivér versenylovakokkal. Akkor jött el az én időm, amikor 2011-ben kizárták a telivéreket, és csak félvérekkel lehetett indulni. Onnantól kezdve szárnyaltam. Bekerültem az élmezőnybe, második lettem *My Boy Mennydörgéssel*, amikor egy versenyzsoké lány, *Vass Dzszenifer* nyert *Cordoba* nevű lovával. Azért lettünk akkor csak másodikok, mert még nem mertem annyira szlalomozni, taktikázni, a ló is kezdő volt még, de hazafelé már elemeztem, hol hibáztam, mit lehetett volna jobban, és tudtam, hogy igazából nyerhettem volna. Ezt azonban nem hitték el nekem mindaddig, amíg a következő évben, 2013-ban meg nem nyertem a versenyt. Ez volt az első győzelmem a Hősök terén.

– *My Boy hogyan került hozzád?*

– Elég kalandos és hosszú folyamat volt a megvásárlása. Messzire mentem érte, több mint 400 km-t vezettem; azt hittem, sosem érek oda. Sokan azt sem tudják, hol van Pap község: Kisvárdán túl, ott hirdették eladásra. 2011 telén láttam először a hirdetést, akkor 2 millió forintot kérték érte, de ennyit nem tudtam rá áldozni. Közben kapcsolatba kerültem egy kisbéri gidrántenyésztővel, *Hajdú Jánossal*, aki szintén versenyzett. Ajánlották, hogy kölcsönadnak egy lovat, csak hozzam el, és készítem fel a versenyre. Tavasszal el is hoztam a szürke *Margarétát*. Elég vadóc volt, rúgott-harapott. Megpróbálkoztam

ugyan vele, de nem éreztem benne annyira a lendületet és a tudást. Közben újra megnéztem My Boy hirdetését, és láttam, hogy már leengedték az árát 600 ezerre. Felhívtam a tulajdonosokat, beszélgettünk. Kiderült, hogy díjugrató versenyló volt, csak vehemensebb típus lévén folyton rászaladt az akadályra. A későbbi felvezetőmnek, *Vinkó Csabának* felajánlottam Margarétát, én pedig kölcsönkértem egy lószállító autót, és édesapámmal elmentünk megnézni My Boyt. Öt és fél óra volt az út, de minden kényelmetlenséget elfelejtettünk, amikor megláttuk a gyönyörű lovat. Édesapámmal rögtön megbeszéltük, hogy visszük, de azért egy kis kört mentem vele próbaként. Rögtön megragadott a külleme és a pedigéréje is, hiszen a szülők fontosak ilyen esetben. Kezelhető volt, a gyorsaságát akkor még nem tudtam kipróbálni. Hazahoztuk, elkezdtem dolgozni vele, lovagoltunk terepen is. Egyszer átlovagoltunk a barátaimmal megnézni egy házi díjugrató versenyt, visszafelé pedig gondoltam, kipróbálom, mit tud: lehagyta a telivért! Láttam, mire képes, akkor éreztem meg először, mit jelent, amikor egy ló igazán száguld. Ez az érzés megfogott, és azóta is tart.

– *A további lovaidd is ilyenek voltak?*

– *Galaxy* (akivel idén nyertem, tulajdonosai: *Papp Gyula és Sztankov Norbert*) is hasonló képességű, bár kicsit kezelhetetlenebb, és hajlamos belealudni a dolgokba. Nagyon kell rá figyelni ahhoz, hogy ki tudja hozni magából a maximumot. Szüksége van unszólásra. My Boy nagyobb darab ló volt, jobban át kellett mozgatni, de ő maga is akart és szeretett vágatni. Utána jött *Melisseus Madocsa Mázli*, ő is nagyon szeretett versenyezni, sosem kellett unszólni. Őt is nagyon szerettem, ha kicsit gyengébb képességű ló is volt, de vele is voltam döntőben második. Saját lovam, *Indigó Galaxy* féltestvére, aki most négyéves. Sajnos megsérült, nem tudom, mi lesz így a versenykarrierjével, de jövőre az életkora alapján már indulhatna. Érzem benne a fantáziát, és ha egészségileg helyrejön, mindenképp versenyeztetni fogjuk. Lehet, hogy először felajánlom másik lovasnak. Van egy fiatal, egyéves csikóm is, a vele való versenyzés nagyon távlati terv, talán vele szeretném majd befejezni a vágta pályafutásomat.

– *Volt valaha komolyabb sérülésed lovaglás miatt?*

– Szerencsére nem. Voltak eséseim, de az mindenkinek van ebben a műfajban. *Indigóról* estem a legtöbbit. Mivel ő még csikó, játékos, szórakozna, elugrik oldalra, én pedig hirtelen elveszítem az egyensúlyomat, és lecsúszom

róla. My Boyról egyszer leestem a vágta is, az nem volt kellemes a homokos talajon. Akkor agyrázkódást kaptam, három napig kórházban tartottak, de a kedvem attól sem ment el. Visszaültem a lóra, amilyen hamar csak tudtam. Bár többen mondták, hogy most már akár abba is hagyhatnám, mert lassan kiöregszem a versenysportból, de ezt én még nem érzem.

– *Volt kedvenc lovad?*

– Most *Indigó* áll nagyon közel hozzám. Előtte is voltak kedvenceim, pl. a második lovam, *Csillag*, akit *Kiscsillagnak* hívtam, nagyon kedves állat volt. *Indigó* nagyon emberközpontú, gyönyörű, jó természetű, kezelhető, hízeleg, és nagyon okos: megtanulta önállóan kinyitni az istálló ajtaját, bár ennek nem örültem annyira. A sérülése még aggályos, az állatorvos szerint nem biztos, hogy alkalmas lesz versenyzésre. Egy szög szúrta meg a lábízületét, és elfertőződött, kétszer is megműtötték. Díjugratásra is alkalmas lenne, a felmenői között díjugrató lovak voltak. A származás nagyon fontos, bár szoktuk mondani, hogy nem a papír fut, de azért nem mindegy, milyen géneket hordoz.

– *A győzelem hány százalékban múlik az emberen és az állaton?*

– Ez vitás kérdés. Százalékos arányban is mindig beiktatunk egy szerencsefaktor, tehát a tudás mellett legalább 10 százalék szerencse kell ahhoz, hogy az ember sikeres legyen. A ló nagyon fontos, de a lovas személye is. Van olyan ló, amellyel szerintem én nyertem volna, de más lovagolta. De ez fordítva is lehet igaz. Nagyon fontos az összhang, meg kell találni az emberhez illő állatot. Olyan is előfordulhat, hogy hiába jó a lovas és a ló is, közösen mégsem alkotnak jó csapatot. Ez nem mindig derül ki a felké-

szülési folyamat során, vagy kevés az idő az összeszokásra. Van olyan ló is, amelyik jobban szereti a hölgy lovas, mert finomabb a keze, és van, amelyiknek erősebb kezű lovasra van szüksége a teljesítményhez. Egyébként a pontos százalékokat persze sosem tudjuk eldönteni, de szerintem kb. 60 százalékban a ló a fontos, mert ha neki nincs meg a megfelelő képessége és tudása, akkor mindegy, ki lovagolja, úgysem tud vele mit kezdeni. A Vágta szabályzata szerint hivatásos lovas, azaz zsoké csak abban az esetben indulhat, ha nem nyert még egy versenynél többet a Kincsem Parkban, síkversenyes galoppon (a gátverseny nem számít). A zsokék viszont a Kincsem Park pályájához vannak szokva, a körpálya nekik nem otthonos, ezért nincs akkora előnyük velünk szemben, egyik-másik kanyarban annyira nem is bátrak. Nekem csak az a fontos, hogy a szabályzatot mindenki tartsa be, ne legyenek kivételek, mert azt nem nézzük jó szemmel. Én versenyezni szeretek, és szeretnék még sokáig. A verseny során pedig úgyis kijön mindenkinek a képessége, legyen az ember vagy állat.

– *A civil életedbe mindez hogyan fér bele?*

– *Fuvaros* cég vezetője vagyok, heti 3-4 napot töltök úton, addig a családom látja el az állatokat, de amikor itthon vagyok, nagyon sok időt töltök velük. Most senkinek sem könnyű az anyagi helyzete, de bennünk még mindig olyan erős a lószerelem, hogy áldozunk erre, talán kicsit többet is, mint ami néha ép ésszel felfogható. Az öröm, amit nyújtanak, mindenért kárpótol, főként, ha jön az eredmény is, de pusztán csak a lovaglás a természetben is örömet okoz. Jó, hogy Baja és környéke bőven tartogat olyan helyeket, ahol ennek hódolhatunk, a szinte érintetlen természethez kapcsolódva.

A Nemzeti Vágta örökös bajnokának járó díszkarddal

– *Aki a lovakat ennyire szereti, hogyan viszonyul az élővilághoz?*

– Nagyon szeretjük! Néha kicsit megrettenünk, ha felszáll mellettünk egy fácán vagy elugrik egy nyúl vagy szarvas, akár csordában is: az leírhatatlan. A lovak is érzékelik, sőt, az állatok gyakran előbb észreveszik egymást, mint mi. Persze, ők is megjednek tőlünk, pedig eszünkben sincs bántani őket.

– *Általánosságban milyen állat a ló?*

– Szerintem minden állatnak van lelki világa. Ha a ló szemébe belenézünk, látjuk a csillogást, a közeledést. Az eddigi lovaimmal minden verseny előtt megvolt a magunk kis szertartása, amikor összeérintjük a fejünket, és megbeszéljük, hogy most ezt az előttünk álló feladatot közösen megugorjuk. Nem vagyok babonás, de bizonyos dolgoknak azért meghagyom az útját, hátha mégis működnek. Nem nézem meg az előttem lévő futamokat, olyankor én már befelé fordulok, lélekben készülök, ott maradok a ló mellett a nyugszékemben, és örülök, ha mindenki békén hagy. Olyankor már a versenyre koncentrálok, fejben végigjárom a pályát, igyekszem több lépéssel előrébb járnai. Szerintem ezért van az, hogy eddig nagyjából mindig jó döntéseket hoztam verseny közben is. Megvannak az alternatívák, de a jó döntés nagyon fontos, egy rossz döntés a teljes verseny alakulását befolyásolhatja.

– *Volt egy év kihagyásod, de utána idén nagyon magabiztosan készültél.*

– Nagyon bíztam ebben a lóban, aki egyszer már volt második. Láttam a képességeit és a tudását, és tudtam, hogy akkor sem 50 kg-s lovassal versenyzett. Éreztem, hogy jó lesz. A ló tulajdonosai és az őcsényi önkormányzat is bizalommal volt irántam, így Galaxyval nekivágtunk az Érdi Vágtának, hogy megszerezzük a jogot a Hősök terére. Az elővágtán kicsit megijesztett, mivel addig csak néhányszor találkoztunk, és próbált még szórakozni. Visszafogta magát, nem akart annyira menni, nyilván ő is meg akart ismerni engem. Igaz, így is megnyertük, de akkor kicsit elgondolkodtam, és később már hetente háromszor jártam hozzá Érsekalmára, Molnár Gyöngyiékhez lovagolni. Idő kellett ahhoz, hogy a ló is belássa, hogy én nem hagyom magam (bár ezt megtapasztalta Érden is), és nem elégszünk meg kevéssel. Elkezdett figyelni rám, és egymásra hangolódtunk. A magabiztosságom azért nem ennyire egyértelmű, mert mindig nagyon izgulok, de nem mutatom ki. Muszáj higgadtan maradni, az idegességet a ló is megérzi, átveszi. A szívverésemet így is érzi, amikor fent ülök rajta vagy csak megállok mellette, de ez kölcsönös, mert ő is tudja, hogy most történik valami. Neki is rá kell hangolódnia a versenyre, anélkül nem

megy. De itt is fontos a középút, mert ha túlhangolódik, az már feszültséget okoz, és rossz lesz a rajt. Talán épp ezt a higgadságomat tudom még hozzátenni a versenyhez, és ezt látták meg bennem Galaxy tulajdonosai is, hiszen évek óta figyeltek. Úgy gondolták, ez a fajta nyugalom és bizalom kell ehhez a lóhoz és a versenyhez, ezért választottak most engem. Én pedig igent mondtam a felkérésre, mert pillanatnyilag nem lett volna saját alkalmas lovam. Tavaly azért kellett kihagynom a Vágtát, mert Mázli az előző évben megsérült, és nem akartam kockáztatni, hogy visszasérüljön. Átadtam egy könnyebb lovasnak, aki később meg is vásárolta. Nekem marad Indigó, aki még túl fiatal volt, először csak jövőre indulhat. Azért is vállaltam örömmel a felkérést, mert tudtam, hogy Galaxy Indigó féltestvére. Szinte teljesen megegyezik a mozgásuk, bár Galaxy kicsit magának való ló, Indigó nyitottabb, de lovaglás közben hasonló temperamentumot mutatnak. Kellett persze néhány hónap összeszokási idő, hogy bizalommal kiállhassunk. A felkészülés vége felé már mondtam is, hogy aki idén nyerni akar a Nemzeti Vágtán, annak minket kell legyőznie. Ilyen viszont nem akadt! Galaxy nem sprinter típus. Az előfutam csak két és fél kör, látszott, neki a hosszabb táv jobb, 1600 méterig remekül bírja. *Fantázia*, aki szintén jó ló, és most második lett, csak kicsit tudott megszorogtatni minket az elődöntőben. A középdöntő sima volt, a döntőben pedig ismét *Fantáziát* győztük le, de már félhosszal. Erősebbek is lehettünk volna, de nekem ennyi elég volt: nagyjából középtávnál beültem előre, onnan már csak haladtam. Egy kicsit még beletettünk a végén, és az elég is volt a győzelemhez. Ezt még most is jól esik kimondani, még mindig misz-

tikus nekem, mert idáig azért el kellett jutni. Már nem görcsölök, elértem, amit lehetett. Jelenleg épp nincs olyan lovas a mezőnyben, akitől tartanom kéne, az eddigi kétszeres nyertesek (Molnár Gyöngyi, *Nagy Arnold*) már abbahagyták a versenyzést, a következő 1-2 évben nincs okom aggódni. De most már azt sem bánom, ha legyőznek, hiszen voltam már háromszor bajnok. Szerettem volna galoppon is indulni versenyszerűen, de az én súlyommal nem lehet, és a tudásom sem elég hozzá. A Nemzeti Vágtán nyerni viszont csodás dolog, leírhatatlan érzés több ezer ember előtt lovagolni, abban az emelkedett hangulatban, ujjongás, szurkolás közepette.

– *Hogyan viszonyulnak hozzád a lovas szakmában?*

– Biztosan utálnak! (*nevet*) Gratulálnak, persze, de érzem, most már örülnének, ha visszavonulnék. Kell a frissítés is, nem kell mindig ugyanannak nyernie. Persze, nekünk soha nem unalmas a verseny, minden futam újabb izgalom, újabb élmény. Velem már minden megtörtént ebben a versenyben, ami megtörténhetett: eleinte alig tudtam érvényesülni, de a félvérek korszakában rögtön második helyre kerültem. My Boyjal legyőzhetetlenek voltunk, Mázlival az első évben már középdöntősök lettünk, de akkor épp My Boytól kaptunk ki, így neki tudtam örülni. Azóta őt már ténylegesen nyugdíjazták.

– *Mit szeretnél még elérni?*

– Indigóval még nagyon szeretnék versenyezni, és az egyéves csikómmal is szeretnék még ott lenni a Hősök terén. Persze, érzem a koromat, most már fáradok, de abbahagyni nem akarom: ahhoz valami komoly sérülés vagy katasztrófa kellene. ■

Vágtá a győzelem felé

A sherry és a tokaji

Lándzsatorés két classicus bor mellett 3. rész

Pencz Rudolf

■ 2.2. rész: A tokaji új hullám

Miért említi Tinon Bordeaux-t, a legnagyobb vörösborok hazáját? Helyezzük el a tokajit az édes borok rendszerében!

Mi a bor kialakulásának fő kémiai folyamata? Az élesztőgombák a szőlőben lévő cukrot alkohollá alakítják át. Ez addig zajlik, amíg a mustból ki nem erjed minden cukor, tehát a bor természetes módon a száraz jelleg felé törekszik. (Olykor a száraz borokban is van csekély maradványcukor, az ízben nem is érzékelhető édességgel csak a savakat kerekíti le.) Az, hogy a borban annyi cukor maradjon, hogy az érzékelhetően édes legyen, úgy lehetséges, hogy az élesztőgombák tevékenységének útjába akadály gördül. Ez megtörténhet úgy, hogy valamilyen külső behatással (alkohol vagy kén hozzáadásával) lebénítják, esetleg steril szűrővel eltávolítják, netán pasztörizálással előlik az élesztőgombákat, így az erjedést félúton megakasztják. Avinált borra jó példák a *portói* vagy a teljes mediterrán térségben ismert szeszeszett (Malaga-típusú, többnyire muskotályos szőlőkből készült) borok, szűrésre a moseli *Auslese*, *Beerenauslese*.

A másik eset, amikor olyan magas a szőlő cukortartalma, hogy nem tud kierjedni az összes cukor, minthogy az élesztőgombák bizonyos (15% körüli) alkoholkoncentráció fölött beszüntetik tevékenységüket, s az erjedés természetes úton áll le. (Ez esetben a bor alkoholtartalma szükségszerűen magas.)

Hogyan alakulhat ki azonban a szőlőben ilyen magas cukorkoncentráció? Kedvező termőhelyeken (Németország, Ausztria egyes vidékei) a szőlőszemek még a tőkén betöppednek, aszalódnak, mazsolaszerű állapotot érnek el. Máshol (pl. a dél-afrikai Vin de Constance-ban) erre rásegítenek úgy, hogy a vessző elmetésésével a tőkén lévő szőlőfürtöt elvágják a vízutánpótlástól. Lehet várni a szürettel a fagyokig, amikor kifagy a szőlőszemből a víz (*jégbor*). Elterjedt módszer a leszüretelt szőlő aszalása is, pl. a *Pedro Ximenez*, a szalmán hűsvétig aszalt toszkán *vin santo* vagy osztrák *Strohwein* esetében. Ezekhez az eljárásokhoz is sajátos termőhelyek, alkalmas szőlőfajták, kedvező időjárású évszázadok szükségesek, általában esetben ugyanis a szőlő egyszerűen elrothad.

A legértékesebb és legizgalmasabb azonban az, amikor a magas cukorkoncentrációt a *Botritis cinerea* nevű nemespenész közrehatásával éri el a szőlő, ahogyan azt az előző

Kakas-dűlő, gyalogművelésű kis szőlő

részben leírtuk. Ez nemcsak a cukrot koncentrálja akár 750 g/l-ig, hanem egyidejűleg új, csak az aszúszemekre jellemző vegyületeket is létrehoz a szőlőben, amelyek a belőle készült borhoz saját, egyedi aromákat tesznek hozzá. Ezek az *édes-nemes* borok, közülük a legjelentősebbek a tokajin kívül a moseli *Trockenbeerenauslese* és a bordeaux-i borvidéken fekvő *Sauternes* borai. De a klasszikus tokaji készítési módjánál fogva egyedülálló ezen borok között is.

Az *újhullámos*, „modern” tokaji viszont gyakorlatilag mindent sutba vág, amit az előző részben a klasszikus tokajiról leírtunk. Az elmúlt két évtizedben valóságos paradigmaváltás zajlott le a borvidéken, a tradicionális eljárások visszaszorultak, s radikális stílusváltás történt, amelynek a klasszikus tokaji stílus áldozatul esett. Ha nem is betiltva, de ellehetetlenítve, tőkeerős cégek bormarketingje által kigúnyolva még az sem tudja megkapni a megérdemelt figyelmet, aki még kitart. A „tokaji” nevet pedig egy olyan új stílus számára monopolizálták, amelynek vajmi kevés köze van ahhoz az évszázados stílushoz, amely méltán tette a tokajit világhírűvé.

Szögezzük le nyomban: nem a régieket idealizáljuk. Nem a szocialista éra darabban tartott, melegen palackozott tömegaszúit. Nem is a régebbi korok tévhitekkel, hibákkal, tudatlansággal teli gyakorlatát, sem pedig valamiféle romantikus, ősinek hitt, valójában sosemvolt paraszti tudást. Tudjuk, hogy nem volt standardizált eljárás, számos különböző gyakorlat létezett egymás mellett. Azt is tudjuk, hogy még a XIX. század végén sem voltak tisztában a bor számos tulajdonságával, csak a tudomány későbbi fejlődése hozott meg-alapozott, tiszta képet, okszerű eljárásokat. Annál inkább érvényesnek és követendőnek

tartjuk azonban azon elméleti és gyakorlati szakemberek, olykor több diplomával (borászat, kémia, mikrobiológia) bíró tudósok szilárd elméleti megalapozottságú, gyakorlati próbákat kiálló, gyakorta több borászgeneráció tapasztalatát megőrző és továbbfejlesztő tudását és felismeréseit, akiknek köszönhetően a tokaji ráállt arra a pályára, amelyet mi – e cikk keretében – klasszikusnak nevezünk. Az említett paradigmaváltás azonban kilődította innen a tokajit, s kétséges, hogy így valóban kiteljesedhet-e a benne rejlő potenciál.

A fő technológiai különbség két téren jelentkezik: egyrészt a klasszikus oxidatív eljárások ellenében a reduktív jellegű technológia és az érelés radikális lerövidítése került előtérbe, másrészt az édes borok újraerjedését más módon védik ki. Ez utóbbi a természetes édes borok kulcskérdése. A cukor alkohollá való átalakulása addig tart, amíg az alkoholtartalom annyira fel nem dúsul, hogy az élesztőgombák beszüntetik tevékenységüket. Idővel azonban az alkohol párolgásából adódóan az élesztők újraaktiválódnak, és a maradék cukorból újra erjeszteni kezdenek. (Magukra hagyva, kellően hosszú idő alatt még az aszúk is képesek akár teljesen *kiegyenesedni*, cukortartalmukat teljesen kierjeszteni.) Ennek kivédésére, az édes bor stabilizálására több eljárás képzelhető el. Lehetne pasztörizálni, de ez akkora aromavesztéssel jár, hogy minőségi bornál szóba sem jön. Lehet sterilizálni. Lehet borpárlat adagolásával fenntartani azt a magas alkoholszintet, amely mellett az élesztők kábulatban maradnak (avinálás). És lehet kénezéssel lefojtani.

A klasszikus tokaji módszer az *avinálás*. Ezt a bortörvény 1991 óta tiltja, azelőtt azonban 18,5%-ig engedélyezett volt. Ugyanakkor az erősítést nem feltétlenül kellett állandóan al-

kalmazni, csak amikor a bor párolgása folytán az alkoholkoncentráció az újraerjedési küszöb alá esett. Ez a pince mikroklímájától függött, és az időtől is, amennyit a bor a hordóban töltött. Nem véletlen, hogy akkor vetődött fel az alkalmazása, amikor nagy készletek halmozódtak fel a pincékben (1920-as évek); igaz persze az is, hogy a nagy aszúk kialakulásához 5-8 év kell, sőt a 20 év sem sok. Mindenesetre nem kellett egyfolytában avinálni, mint a portóit meg a Malaga-borokat.

Ehelyett ma erős kénezéssel stabilizálják a bort. Volt idő (19. század vége), amikor a ként gyenge méregként egyenesen tiltotta a törvény, csak a hordók kénezése volt megengedett. A klasszikus technológiában 20 mg/l kénadagolást használtak, amit cefre korában adtak hozzá, utána semmit. A művészet éppen abban állt, hogy ez a bor egész életében kitartson. Ma 400 mg/l az engedélyezett mérték. Élnek is vele. A 260 mg/l körüli mérték általános, de magasabb puttonyszámú aszúknál 360 mg/l-t, esszenciánál 390 mg/l-t is láttam! Ez pedig rengeteg: 0,4 grammot otthon is ki tudunk mérni a permetszer-mérlegen. A másnap reggeli heves homloklebenyi fejfájás garantált. (A klasszikus tokajinál a berűgás is teljesen más: hirtelen és teljes filmszakadás, egészséges alvás, friss ébredés – csak nem emlékszik az ember arra, hogy vacsorázott-e, hazatelefonált-e. Aztán kiderül, igen, mindkettőt megtette, s gond sem volt.

A másik (vagy együtt alkalmazott) eljárás, amikor nem is egyszerűen mikroszűrik, hanem *szeparálják* a bort, s mindent kiszednek belőle. Az eredmény vízszerű, híg aszú lesz. Jó alacsony szeszfokkal persze, mert a magas alkohol nem trendi (a kén az). Így lesz az aszúból édes gyümölcsstea.

Ehhez még hozzáadódik a hosszú éveig tartó, tokaji pincében történő hordós érlelés visszaszorítása, sőt kiiktatása. Klasszikusan puttonyszám + 2 év volt előírva érlelésre, nemespenészes tokaji pincében, ami a gyakorlatban akár 20 évig is eltarthatott. Ebből lett 2 év hordós érlelés (bárhon) +1 év palackos. Ma pedig 1+1 év. („*Hirtelen aszú*” – mondták nekem erre odaát Szőlőskén.) Miközben Hugh Johnson kimondja: „*a tokaji gazdagsága és fincsze az évekkkel csak fokozódik... míg az imádkozó angyalok is dalra fakadnak tőle*”.

Nem tudnak mit kezdeni a pincével, ehelyett steril körülmények között érlelnék. Láttam büszkén mutogatott pincét (10 hektárt művelő borászatban), ahol „*lenne penész is, csak ahhoz bor kellene, hogy legyen benne*” – mármint a dísznek odabiggyesztett néhány hordóban.

Lehetőleg a fahordós érlelést is elkerüljük – nem véletlen az új borkategóriák (kései szüret, cuvée) elterjedése, mert ezek szabályozása

Hercegkúti (Trautsondorf) pincesor

ezt elő sem írja, készülhetnek akár acéltartályban is. Így vált a *késői szüret* az édes szamorodni pótlékává. A *cuvée* pedig (ami egyébként pusztán csak házasítást jelent) nem más, mint fojtott musttal édesített bor. Tény azonban: ha csak édesnek kellene lenni, akkor elég lenne cukrot beletenni, mint a teába! Az édes bor ennél jóval többet jelent. Ha a tokaji aszú a legszebb nő, a legszebb nagyesztélyiben, a legszebb bálon, akkor ez egy elől-deszka, hátul-léc, szedemszál hajú vihogó süldő lány, aki matrózblúz helyett is csak kinyúlt pólót, mackónadrágot visel!

Klasszikusan a hosszú érlelés során kialakult „bródig” ízvilág – a cukor és az extrakttartalom mellett – az aszú minőségi jegyeként annak kötelező eleme és minőségének mércéje volt. Ma ehelyett – jó esetben – a primér gyümölcsös ízjegyek kerülnek előtérbe. Ezek ízletesek ugyan, de érdemeiken felül fetisizálják őket. A bor minőségét a sav, az alkohol és a szárazanyag egyensúlya adja meg, minden más csak kalapdíz. S mitől szebb tollbokrétá a friss gyümölcsösség, mint az aszaltgyümölcsös vagy akár az érlelési ízjegyek? E sorok szerzője végigkóstolta Itáliát, s gyümölcsös, florális, citrusos stb. ízjegyeket viselő borokat bőséggel talált – a tokajihoz közelítőt azonban csak legfeljebb kettőt (*ramandolo* és *picolit*), amelyek a hegyaljai borok pótlékává váltak, amikor a Rákóczi-érában a császár és a pápa nem jutott tokaji aszúhoz.

Mindennek eredménye viszont, hogy a tokaji aszú teljesen elvesztette klasszikus jellegét, s vele a trónt, amelyet egyedül foglalt el az édes borok hegységének legmagasabb ormán. Folytassuk a cikkünk elején kezdett gondolatmenetet az édes borok rendszeréről. Klasszikus stílusában a tokaji nem tartozott bele igazán egyik kategóriába sem. A csak szükség szerint alkalmazott alkoholos erősítés *lehetősége* miatt a Malaga-típusú borokhoz állt közel (*gyógyborként* is e kategóriában tar-

tották számon), de azoktól megkülönböztette a botritisz. A botritiszes borok közt viszont az tette egyedülállóvá, hogy nem alkalmazott magas dózisu kénezést. A tokaji régi keletű, valódi és méltó vetélytársa, a francia *Sauternes* aszúborainak készítésében mindig is a kénezés állt a középpontban. A maradványcukor megóvására alkalmazott kénezést még a 17. században vezették itt be holland kereskedők (rajnai német gyakorlatot átvéve), amikor a sauternes-i aszúk készítését meghonosították. Ezáltal e borok karaktere mindig teljesen eltért a tokajijétól. Ez vész el az új stílussal, s válik a modern tokaji Sauternes-utánczattá. Összességében pedig „technológiai bor” lett az egyediségét vesztett, egykor minden ízében terroir-borból.

Egyáltalán alkalmas erre az új hullámra Hegyalja? Látszik, hogy nehezen tudnak megbirkózni Tokaj erőteljes sajátosságával. A klímaváltozásra hivatkozva éretlenül leszdedik a furmintot, s olyan erős almasava van, hogy leszdedik a fogzománcot, aztán savtompítanak (ami persze minden mást is gyengít). A furmint kései érésű szőlő, zsendüléstől 130 nap, október elejénél előbb nem is lehetne szüretelni, mert nemcsak a cukra alacsony, hanem a savai is durvák. Nem véletlen a mondas: „*Rég felírta Noé Tokaj hegyormára, hegyaljai kapás, várj Simon-Júdára*.” Egyszerűen nem alkalmas redukzív eljárásra.

A tokajit a sav, az alkohol és szárazanyag-tartalom magasszintű egyensúlya jellemezte – de nem tudnak mit kezdeni sem a savval, sem az alkohollal. Ellenség a cukor is, mert magas lesz az alkohol. Ellenség a botritisz, mert az nem jó a száraz bornak. Pusztítják a tradicionális terminológiát is. Kezdődött az aszú esszencia fogalmának kivezetésével. Azt mondták, a puttonyszám, a dűlő és az évjárat elég a megkülönböztetéshez, s törölték a fogalmat. Milyen igaz! Mennyivel egyszerűbb is három információt komoly háttérismeretekkel

felfegyverkezve elemezgetni, mint látni a címkéről, mi is van a palackban. Ez aztán elősegíti a fogyasztói választást!

Aztán jött a 3 és 4 puttonyos aszú kategóriájának megszüntetése, mondván, ezek majdnem olyanok, mint az édes szamorodni. Már hogy lennének! A szamorodni egyben szüretelik és erjesztik. Az aszúnál az aszúszemeket külön kiejtették borból vagy mustból áztatják. Ez nagy különbség, kiváltképp, ha borból történik az áztatás. Mára már oda jutottunk, hogy a palackon azt sem kötelező feltüntetni, hogy 5 vagy 6 puttonyos az aszú. Hajmeresztő! Mindezt azért, mert a fogyasztó számára túl bonyolult ez a termékstruktúra, nem tudja ésszel felélni. Ez marketingelmélet oldaláról nézve is alapvető tévedés. Épp a borra igaz, hogy ha valakit valóban érdekel egy borvidék, bármit örömmel hajlandó megtanulni róla. Kiváltképp egy olyan történelmi sztorit, mint Tokajé. Ezt ki kéne találni, ha nem lenne, éppen a marketing miatt. Nem lebutítani, hanem sokkal inkább tovább differenciálni kellene a terminológiát, a hagyományok mentén, azokhoz illeszkedve.

Ami nincs megszüntetve, de végképp nem tudnak mit kezdeni vele: a *száraz szamorodni*. Nagynevű sztárpincében készsleges leányka penderül elém, segíthet-e. Majd, ha két mankóval járok, ellenben kóstolnánk valamit. S édeset vagy szárazat tetszik kérni? Hát, mi még Lajos bácsitól azt tanultuk, ha egy pincében a száraz szamorodni jó, akkor ott minden más bor is jó. Hú, jaj, hát az nincs nekünk, mert nagyon nehéz elkészíteni. Nincs több kérdésünk! Kétségtelen, a száraz szamorodni a legnehezebb műfaj.

Azt az érvet még megértjük, hogy nincs pénze sem a fogyasztónak, sem a termelőnek. Önmagában viszont ettől még élhetne egymás mellett a klasszikus és a modern stílus. Mindazonáltal ragaszkodva a hierarchiához: az évszázados tudást-tapasztalatot magában foglaló, a sok évet és magas ráfordítást igénylő, évről-évre változó minőségű, ennél fogva drágább klasszikus stílus a magas ideál, az olcsóbb előállítású modern stílus pedig pótlék, szurrogátum, bevezetés a magasabb szférába. Ahhoz törekedjen felnőni a termelő, de a fogyasztó is! A sárgabarack kellemes zamatát, persze, könnyű szeretni. Valódi érzéki és intellektuális élmény azonban akkor tárul fel, amikor az ember az érettebb ízek mélységeibe is képes lesz állni, és azokat megérteni. (Ahogyan jó barackpálinkát nem nehéz sem főzni, sem élvezni. Somból ugyanoda jutni – az már más szint.)

Mégis mi ennek a magyarázata? Profitérdek, tökemegtérülés és piacnyúlás. Dehogy van konszenzus! Hány pincében hallottam személyesen, amikor kissé jobban megnyíl-

tak, mi a vélemény a vízszínű tokajiról és a többiről! Erőből lenyomás van, területarányos szavazati jog, állami asszisztencia. Dehogy a fogyasztó! Nem is tud választani, hiszen tájékoztatása siralmasan egyoldalú.

Mindez pedig a *név* kisajátításáért megy. Tokaj márkanévként ugyanis óriási érték, bárki bármit mondjon is (bizonyítja ezt a szlovákok machinációja is). Ezt az unikális márkanévet töltik fel most saját tartalmukkal, kiszorítva onnan a klasszikust. S a márkanév által lehetővé tett magas áron alacsony költségű portékát adnak el, alacsony tökelekötéssel, gyors megfordulással. A potenciális *benchmark*okat letiltják, ezért nem lehet más vidéken aszúnak nevezni az aszút. Ezzel se értünk egyet, már miért ne lehetne ott, ahol az? Mórrott, ahol régi hagyománya van az ezerjóból készült kiváló aszúnak! (Ruszt hoz nem férnek hozzá, szerencsére az *Ausbruch* így maradhat.)

Ezért nem hagyják az új paradigma mellett élni a régit, s kényszerítik szégyenpadra a klasszikus stílust. „Ezt a bort nem tudom értelmezni” – affektálnak a mainstreamben a tradicionális tokaji kapcsán. Na, de ha az angol nyelvtudásom csak a repülőtérré elégséges, Shakespeare-hez nem, akkor az miért Shakespeare-t minősíti? De ne legyünk túlságosan szigorúak, nem kisebb tekintély, mint *Rohály Gábor* fogalmazta meg: „meglepően megfoghatatlan minőség”. Egyébként az angolszász kiindulásból – akiknek nótáját a mainstream fújja – először a nagy német rizlingek petrolos ízjegyeit sem tudták „értelmezni”, csak aztán a németek saját aromakorongot csináltak maguknak. Mennyivel önállóbb világ a tokaji a rizlingnél!

Mindez olyan, mintha Villányban betiltanák a nagy vöröseket, és csak a rozét lehetne villányinak tartani.

Fejezzük be cikkünket a száraz borok derűsebb helyzetképével! Tokajban mindig ismert volt a közönséges bor is (*ordinárius*), csak nem ettől vált híressé – e téren a többi borvidék elismerten jobb volt. Ugyanakkor a terroir kétségkívül kiválóan alkalmas savhangsúlyos („északi stílusú”) borok készítésére is. Főleg a furmint, de a hárslevelű is képes erőteljes savgerincű, kiváló savszerkezetű, hosszú életű (>10 év) száraz borok produkálására, melyek ráadásul határozott egyéni karakterrel is

A Szenttamás-dűlő teraszai

bírnak, amennyiben megmutatják az egyes dűlők azon érzékelhető egyediségét, amely a talaj és az alatta húzóódó alapkőzet rendkívüli változatosságából fakad. E különbségeket a száraz borokban lehet igazán érezni, az édesek kevésbé alkalmasak erre. E talajkülönbségek megmutatásával a korszerű *dűlőválogatások* új világra nyitottak kaput.

A műfaj fiatal – a *Szepsy-féle* 2000. évi *Úrágya-dűlő* száraz furmintja hozta meg az áttörést, azóta fejlődik rohamosan. Fantasztikusak pl. a *Balassa-féle* dűlőszelektiók, olyan új arcát mutatják meg Tokajnak, amely ugyancsak királyi. A *Betsek-dűlő* nehéz fekete nyiroktalaja, vulkáni agyaga hűvös, éles savakat, nagy ásványosságot ad. A *Nyúlászó-dűlő* vörös vulkáni agyaga robusztus, de elegáns savakat, harsány ásványosságot mutat, a *Mézesmál* löszben gazdag talaja pedig növényi-mézes jegyeket. Egyedülálló élmény.

A dűlőszelektió kétségtelenül szintén nehéz műfaj, elég arra gondolni, hogy hiába dűlőszelektál, ha minden dűlőnél ugyanazt a fajélesztőt használja. Annak íze mindent felülír. A dűlő saját élesztőjét használni viszont nem kis technológiai kihívás. Ennek megfelelően e száraz borok drágák. Ha viszont nem a prémium kategóriából valók, akkor nem sok élvezetet nyújtanak. Sok olyan száraz furmintot kóstoltam, melyeknek sokat kellene kapaszkodniuk, hogy felérjenek egy jól elkészített hajósi kövidinkához.

De Tokajban minden műfaj nehéz. Itália napja alatt könnyű kiváló bort csinálni, ott a közepes is élvezetes. Nehéz borvidékeken azonban, mint Bordeaux, Champagne, a német borvidékek és Tokaj-Hegyalja, csak kiváló minőséget érdemes produkálni, mert az képes a csodát megmutatni, míg a közepes inkább csalódást okoz. Ez pedig éppúgy igaz a régi stílusú aszúra, a száraz szamorodnira, ahogy a dűlőszelektált száraz borokra is. ■

Gyónás, hit, korszellem

Dudás Júlia

■ Izgalmas történet, egyszerű és letisztult nyelvezet, csipetnyi humor, megható életút, bölcsesség, és az olvasó szeme előtt zajló történelem – ezek a gondolatok jutnak eszembe *Marton Mária* regénye kapcsán.

A gyónás ideje egészen friss mű – 2021-ben jelent meg a Katica Könyvműhely gondozásában, az író-újságíró Marton Mária változatosságban bővelkedő szakmai életútjának egyik fontos állomásaként. A könyv borítója, megjelenése éppen olyan egyszerű és letisztult, mint – ahogyan az olvasása során kiderül – a regény nyelvezete is.

A szerző (mint ahogyan azt a vele készült, a baja.hu oldalon 2021. július 28-án megjelent, Sándor Boglárka által készített interjúból megtudhattuk) 1953-ban, Sztálin halálának évében született, a mű története pedig ugyanezen évben kezdődik, hogy azután egy egész korszakot öleljen fel, megmutatva a kor minden viszontagságát és ellentmondásosságát.

A regény első perctől kíváncsivá tett – nem tudtam, mi vár, milyen jellegű történetet olvashatok majd, izgalmas, fordulatokkal teli lesz-e, esetleg megbotránkoztató... Ami szembejött velem a könyv lapjain, meglepett ugyan, de a történetbe belesüppedni, oldalról oldalra ráhangolódni, megérezni az ízt igen kellemesnek bizonyult. Az első perctől bele lehet feledkezni a történetbe, amely elragad, és viszi magával az olvasót – a szerző remek érzékkel csigázza fel az érdeklődést, majd

tartja fenn a figyelmet az egész olvasmányon át.

Marton Mária regénye rövid, mindössze 140 oldalnyi történet, ebbe a csekély terjedelemben azonban valahogy mégis belefért egy fél élet minden megpróbáltatása, öröme-bánata, szenvedése és önfeláldozása – minden, ami egy életet kerekké tesz. (A magam részéről vállaltam volna a hosszabb terjedelmű olvasását is – a történet elbírt volna.)

Már a könyv legelején megismerjük annak főhősét, *Pénteki János* atyát és a történet fő sodronyszálát: János felszentelt papi mivolta ellenére beleszeret Annába, a valamikori árvaházi gondozott, gyönyörű lányba, akivel ugyanazon intézetben nevelkedtek, amíg az élet egymás látóköréből el nem sodorta őket. Mindketten hányattatott sorsú fiatalok, akik minden viszontagság ellenére megmaradtak tiszta szívű, erős, ambiciózus embereknek. Szerelmük az egész történetet körbeöleli, miközben az életükben és a világban egyaránt egészen rendkívüli események zajlanak – összefonódva, elválaszthatatlanul. Megismerünk embereket, a rendszer áldozatait vagy éppen nyerteseit (a regény olvasása során igen nehéz szétválasztani a kettőt), más történeteket, amelyek összefonódnak a két főszereplőével, sorsokat, amelyekre így vagy úgy, de hat a kor szelleme, és eközben az egész korszak tárul elénk, annak minden ellentmondását megmutatva. Személyes történeteken keresztül személyes indítástokat látunk, de nem függetlenül a kormiliótól. A szerző bevált módszert alkalmaz: két ember szerelmi kapcsolatán keresztül mutat be egy történelmi korszakot, mely így valóban mélyebbre hatol, megértetve önmagát.

A történet – számunkra, itt élő emberek számára – külön érdekessége, hogy részben Baján és annak vonzaskörzetéhez tartozó kicsiny faluban, Katymáron játszódik. A kor ellentmondásosságát tükrözi már maga a bemutatott szerelmi viszony is: egy pap és egy világi lány sorsa fonódik egybe, és teszi mindezt úgy, hogy közben nem érzünk megbotránkozást, szégyent, nem kiáltunk szentségtörést – János atya minden „bűne” ellenére végtelenül rokonszenves és igaz ember benyomását kelti, aki valóban Isten szolgájaként tekint magára. Az olvasás során végigkísérjük minden vívódását, a pap és az ember harcát, miközben minden soron, a történet egészén átsüt az igaz hit, amely minden

kétség és kérdés ellenére megingathatatlan marad. *„Örökre pap akart maradni, agyának egyik felében létezett ő és a hívei, másik felében Anna [...]. Egymás mellett helyezkedtek el, párhuzamos létezésüktől lüktetett a koponyája.”*

A regény képeivel, mondataival, párbeszédeivel sajátos hangulatot teremt, egyszerű, már-már tárgyilagos stílusa az ember legbensőjét szólítja meg. Semmit sem tesz vonzóvá vagy ellenszenvesé – nem ítélkezik, nem foglal állást, az olvasóra bízva, mit szűr át aktuális hangulatán, saját lelkiületén. Ágnes nővér szavaival ki is mondja: *„Nincs végső cél, végső megoldás, csak maga az út.”* A regénynek sincs végső célja, nem akar nevelni vagy kész megoldásokat osztogatni, az olvasó mégis önkéntelenül is elgondolkodik saját életén, tettei tanulságain, önnön bölcsességén vagy ostobaságán – a történet ilyen módon hat – anélkül, hogy hatni kívánna. Nem foglal állást, okos meglátásaival, a szereplőkön keresztül kimondott bölcsességein keresztül azonban élni segít. *„Nincs megbékélés, utak vannak, keskeny utak, melyek megmutatják a nagy káoszban a megoldást.”* Tiszta hit ragyog át az egész művön, mindezt úgy és annak ellenére, hogy az író saját bevallása szerint nem is vallásos.

A történet kerek. Ha marad is bennünk hiányérzet (okozzák ezt a mű általunk vélt hiányosságai, vagy éppen a vágy, hogy még több jusson belőle), az út minden értelemben egészet alkot, melynek végén: bezárul a kör. Jó szívvel ajánlom elolvasásra. (*Marton Mária: A gyónás ideje. Katica Könyvműhely, 2021. 144 oldal*) ■

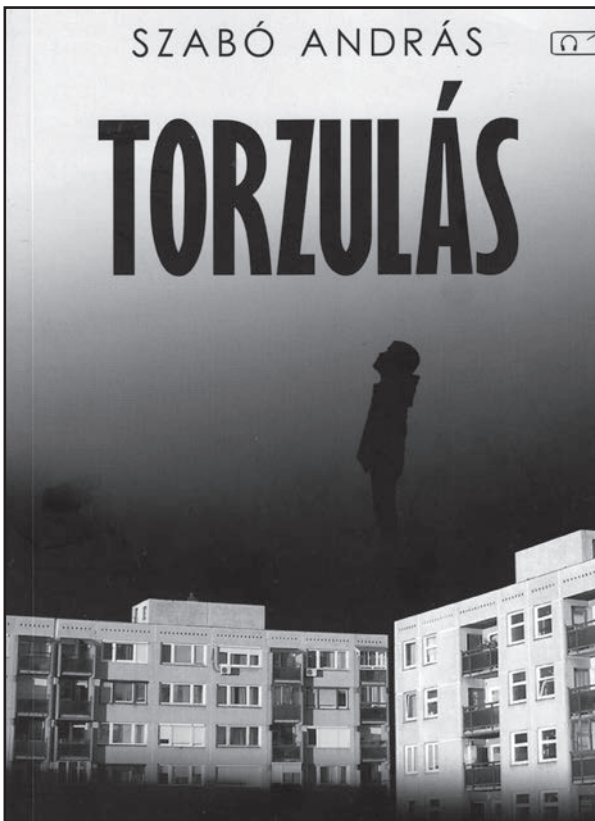
A Bajai Honpolgár

friss számai városunkban jelenleg az alábbi helyeken vásárolhatók meg

**Ady Endre Városi Könyvtár,
Munkácsy Mihály utca 9.**
CBA Belvárosi ABC, Eötvös utca 1.
**Cserba Optika,
Batthyány Lajos utca 18.**
**Líra Könyvesbolt,
Déri Frigyes sétány 5.**
**Tourinform Iroda,
Baja Marketing Kft.
Szentháromság tér 11.
Gazdabolt (Baja, piacssarnok)**

Van-e kiút a betongettóból?

Szabó András *Torzulás* című regényéről

Mayer István

■ Egy jó ajánlólevél sokat lendíthet az ember megítélésén, nincs ez másként könyvek és ajánlók esetében sem. *Szabó András* debütáló regényéhez nem kisebb nevek írtak méltató sorokat, mint *Hobo* és *Koltai Róbert*. Bár *Hobo* sokat tesz a magyar irodalom népszerűsítéséért is, ezúttal zenészként ajánlja az olvasók figyelmébe a kötetet. A szerző ugyanis pontos instrukciókat adott egy Spotify lejátszási lista formájában arra, milyen háttérzenével a leghatásosabb a szöveg élvezete, a zeneszámok között szerepel természetesen a *Hobo Blues Band*, de egyebek mellett jó néhány *Depeche Mode* és *Rapülők* dal is található a kínálatban.

A regény főszereplője *Gabi*, a jóra való ferencvárosi kulcsos gyerek, aki barátaival együtt próbál boldogulni a betonzsungelben. A *Torzulás* cím nem sok támpontot ad a tartalomra, de azt sejteti, hogy a dolgok kedvezőtlen irányba fordulnak. A mű azt a kérdést teszi fel, arra predesztinálja-e a környezet a fiatalok életét, hogy részévé váljanak lakóhelyük bűnözői társadalmának, vagy van módjuk a kiemelkedésre.

Mielőtt vázolnám Szabó András állás-

pontját, említést kell tennem az említett lejátszási lista és a könyv együttműködéséről. Lelkiismeretes olvasóként megpróbáltam a szerzői instrukciókat követve olvasni a könyvet és hallgatni a zenét, de már négy-öt fejezet után fel kellett adnom. Az első ok, hogy magyar nyelvű írott szöveget magyar nyelvű énekes szám hallgatása közben nemigen lehet teljes odafigyeléssel olvasni, mindenképpen megoszlik a figyelmünk. A második problémát az okozta, hogy bár a regény fejezetei nagyjából egyforma hosszúságúak, és az olvasási tempóm is egyenletes, mégsem illett össze a zeneszámok hossza a szövegrészekével: egyszer a dal csúszott túl a szöveghatáron, másszor a szöveg ért hamarabb véget.

Nem gondolom, hogy az előbbieket komoly hiányosságok lennének, igaz, a hosszt illetően egy gondosabban megkomponált lejátszási lista talán megoldaná a helyzetet. Ugyanakkor a zenei anyagot és a könyvet külön megismerve nem érzek komoly kölcsönhatást a kettő között. Világos, hogy Szabó Andrásnak és hőseinek melyek a kedvenc zenéi az adott korszakból, de a kiválasztásuk, mint hivatalos „soundtrack”, számomra önkényes.

A regény főszövege *Gabi* egyes szám első személyű visszaemlékezésével nyit. A későbbiekben is vissza-visszatér ez az elbeszélés mód, de a döntő többség harmadik személyű. Irodalmi körökben rendszeresen fellángoló hitvita, illő-e, elegáns-e egyes szám első személyben fogalmazni, Szabó ezzel a kettős megoldással próbálta feloldani a dilemmát. A problémám, ahogy a zenék esetében, itt is arányossági. Nem látom a koncepciót, miért épp ott, és miért pont akkora terjedelemben jelenik meg *Gabi* hangja a fejezetek során.

Nagy figyelmet fordított az író a korszak atmoszférájának hiteles ábrázolására, számos, részletekbe menő környezetleírás kapott benne helyet. Annak, aki maga is megélte a rendszerváltozást követő éveket, mindez ismerősként köszön vissza;

kérdéses, hogy egy a könyvet kezébe fogó Z generációs olvasó mit tud kezdeni ennyi „retróval”.

Gabi és baráti körét érzékletesen, leírásával és cselekvéseikkel egyaránt hitelesen mutatja be a könyv, egyedül a kötelező esetlen kövér gyerek ábrázolása tűnik elég sztereotipikusnak. A központi karakterek mellett viszont csak néhány mellékszereplő lett jobban kidolgozva, különösen a főszereplőinkhez hasonló korú lányok jellemzése hiányos, többször egysíkú.

A cselekmény fordulópontja a banda által elkövetett betöréses rablás, a helyi hi-fi bolt kifosztása. Mivel addig a pontig csak apró csibészégeket követtek el, azt várhatná az olvasó, hogy hosszas vonakodással vehető csak rá a fiúk többsége, de a tervet szinte osztatlan egyetértés fogadja közöttük. Sok lehetőség lenne a fiúk közt feszülő konfliktusok árnyalására.

A kis terjedelmű regényben nem sok esemény történik, mégis feszes a tempója. Egy későbbi idősk előre megmutatja, mivé lesz *Gabi* felnőttként – nem árulok el nagy titkot: eredményes bűnözővé –, azt váránk, hogy megismerhetjük az ide vezető utat. Ez szűk 200 oldalnyi terjedelemben, ilyen laza szedésben persze nemigen fér be a keretekbe. Valamiféle választ kapunk ugyan: *Berni*, *Gabi* korábbi szerelme szembebesíti őt vele, hogy inkább a távoli nyomort, mint az itteni beszűkült, kilátástalan jövőt választja, de nem ismerjük meg *Gabi* kudarcra ítélt elszakadási kísérleteit, ha voltak egyáltalán ilyenek.

Sok hiányérzetet keltő részletet felsoroltam a fentiekben, de igazságtalan lennék a regénnyel szemben, ha nem hoznám fel erőnyei közül gördülékeny stílusát vagy változatos nyelvezetét. Noha sok idő elment a lejátszási listával való kísérletezéssel, így is néhány óra alatt végigolvastam, és minden fejezet után kíváncsian vártam a következőt.

Sokan úgy tartják, hogy egy első könyvnek nagyot kell szólnia. Ha ezt így látjuk, a *Torzulás* nem váltja be a hozzá fűzött reményeket. Viszont engem személy szerint máris kíváncsivá tett, milyen témához nyúl hozzá legközelebb a szerző, kilép-e a panelgyerekek érezhető hazai pályájáról. És ha egy első könyv meghozza a kedvet a másodikhoz, az máris fél siker. (*Szabó András: Torzulás. Katica Könyv Műhely Kft., Pécel, 2020.*) ■

Új utcák és terek negyven évvel ezelőtt

Sarlós István

■ Az 1970-es években Baja fejlődő, gyarapodó városnak tűnt. Az 1968-as „új gazdasági mechanizmust” ugyan 1975-re megszüntették, a gazdaságra és a társadalomra gyakorolt pozitív hatásai azonban még az 1980-as évek első felében is érződtek. A keleti blokk országait az 1973-as, majd 1979-es olajválság kevésbé érintette, mivel a Szovjetunió továbbra is olcsón biztosította a baráti országoknak az energiahordozót. (A *Barátság* vezetékrendszeren a Kelet-Közép-Európába érkező olaj ára is emelkedett, de közel sem a világgiazi áraknak megfelelően!) A városba települt ipari üzemek bővítették a kapacitásaikat, ami munkalehetőséget ígért a környékbeli falvak lakóinak, akik fokozatosan költöztek be Bajára.

Az 1982-es városfejlesztési tervekben Baja város dinamikus növekedését jóslták, amit a legjobban a lakosság számának növekedésével lehet érzékeltetni: az 1982-ben 38 503 (korrekciós statisztikai adat) főnyi városi lakosság létszámát 2000-re már 45 000 körülire becsülték. A környékbeli vasutak leépítésével a közúthálózat fejlesztése vált aktuálissá, ekkor alakították ki az 51-es főút Baján átmenő 2x2 sávú központi szakaszát. Az új főút építése maga után vonta a nyomvonal menti régi házak lebontását, a meglévő utcaszerkezet teljes átalakítását, amelyre a város vezetésének az új közterületek kialakításával és elnevezésével kellett válaszolnia.

Emellett az 1980-as évek elején egyértelművé vált az a közel 50 éve zajló folyamat, amely a Duna mentén üdülövezetek kialakulásához vezetett. Az 1930-as években, miután a Duna-híd közforgalmú használata is lehetővé vált, elkezdődött Baja-Dunafürdő kiépülése. Először kijelölték a strandot, majd szép lassan megjelentek a nyaralók, horgásztanyák, csónakházak is. Hasonló folyamat játszódott le az 1970-es években a Nagy-Pandúr sziget Kamarás-Duna parti kivezető szakaszán, majd a nyílt Duna menti szakaszán, a városhoz tartozó területeken. Az üdülöterületek földhivatali beosztása ugyan megtörtént, de a közterületek elnevezése időszerűvé vált, így a hivatalos előterjesztésbe ezt is belevették.

A tanácskorszakban egy város életében a helyi tanács végrehajtó bizottsága játszott döntő szerepet, ezért ezt ennek ülésén tárgyalták meg, az előterjesztést az Igazgatási Osztály és a Tervosztály készítette el.

„*Előterjesztés a Városi Tanács Végrehajtó Bizottsága 1982. december 9-i ülésére utcák és terek elnevezése és megszüntetése tárgyában.*

Tisztelt Végrehajtó Bizottság!

A Városi Tanács VB Igazgatási Osztálya a

Művelődési Bizottsággal egyetértve javaslatot tesz a Vén-Duna sarok üdülöterület névtelen utcáinak és a Pandúr-sziget dunaparti [sic!] üdülösorának elnevezésére.

A Vén-Duna sarok üdülöterület névtelen utcáira az alábbi utca, illetve tér elnevezéseket javasoljuk: Kagyló utca, Bárka utca, Gát utca, Vadvirág utca, Komp utca, Pillangó utca, Ponty utca, Harmat utca, Révész utca, Csuka utca, Kárász utca és Pázsit tér a mellékelt térkép szerint.

A Pandúr-sziget dunaparti üdülösorára javasoljuk a bajaiak által már régebben így ismert Futrinka utca elnevezést.

Az 51-es főút belvároson átvető szakaszának megépítésével és a Városkapu beruházás indításával az Arany János utca – Liszt Ferenc utca térségében az elmúlt években és napjainkban is nagyarányú kisajátítások és szanálások váltak szükségessé. Ennek kapcsán szanálásra került az Arany János utcában a 2, 4, 6-os, a Vörösmarty Mihály utcában a 8, 10, 12-es, a Katona József utcában az 1, 2, 4, 6-os, a Liszt Ferenc utcában a 2/a, 2/b, 2/c, 4, 7-es házszámú lakóházak, melyek a fenti utcákban az új út megépítésével utcatorodékek megmaradását eredményezték. 1982. évi kisajátítás indításával a jövő évben kerül lebontásra a Városkapu beruházás kapcsán a Liszt Ferenc utca 1, 3/a, 3/b, 5/a, 5-ös számú, valamint a Pázmány Péter utca 4-es számú lakóházak és a Liszt Ferenc utca 2/a számú bölcsőde.

Ezen szanálások miatt a Voinich Kúriával szemben a Türr István Vízügyi Szakközépiskoláig egybefüggő tér alakul ki, melynek névvel történő ellátását és a meglévő utcatorzók megszüntetését javasoljuk a Tisztelt Végrehajtó Bizottságnak a mellékletben becsatolt térképeknek megfelelően.

Javasoljuk a Tisztelt Végrehajtó Bizottságnak, hogy Mészáros Lázár az 1848-49-es szabadságharc hadügyminiszterének tisztelegve, 1983. novemberében, halálának 125-ik évfordulója kapcsán, a 48-as szabadságharc és az ott képviselt eszmék megörökítése érdekében ezen új teret 48-asok terének elnevezni szíveskedjenek. Mészáros Lázár hadügyminiszter a most ugyancsak

szanálásra kerülő Vörösmarty Mihály utca 6-os számú ház helyén állt, korábban lebontott lakóházban lakott hosszú időn át. Így mind helytörténeti, mint pedig kultúrtörténeti szempontból méltónak ítéljük a tér elnevezését.

Előterjesztésünkhöz csatoljuk a kialakuló új térre történő átszámozási javaslatunkat. Az így megszüntetett utcanevek a későbbiek folyamán új utcák kialakításánál felhasználásra kerülnek.

Határozati javaslat:

1./ A Végrehajtó Bizottság elfogadva az Igazgatási Osztály és a Tervosztály előterjesztését a Liszt Ferenc, Arany János, Vörösmarty Mihály, Katona József és Hattyú utcák megszüntetése kapcsán kialakult új teret 48-asok terének nevezi el.

2./ Utasítja az Igazgatási Osztályt és a Műszaki Osztályt, hogy a névváltoztatásból adódó szükséges intézkedéseket tegye meg.

Határidő: 1983. november 30.

Felelőse: dr. Ligeti Antal igazgatási osztályvezető, Csendes Nándor műszaki osztályvezető.

Baja, 1982. december 1.

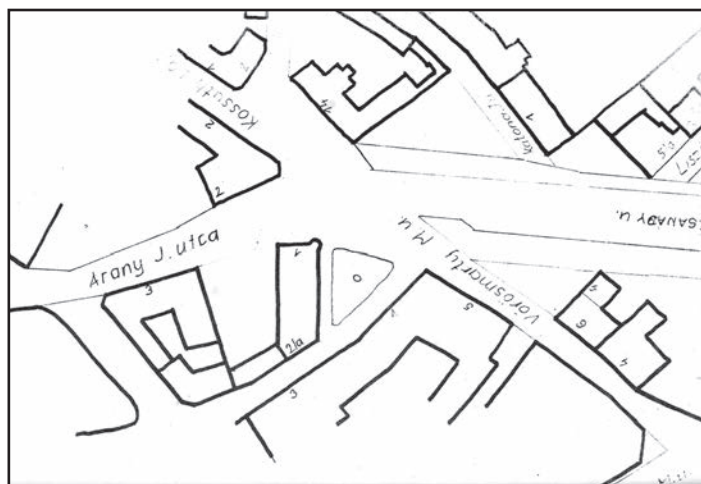
dr. Ligeti Antal, ig. oszt. vezető

Gonda Péter, tervosztályvezető.”

Az előterjesztést a véglegesítése után kiküldték a végrehajtó bizottság tagjainak, akik az ülésre áttanulmányozhatták, és kialakíthatták a saját álláspontjukat. A VB december 9-én tárgyalta az előterjesztést a II. napirendi pont 5. előterjesztéseként. Az előterjesztést dr. Ligeti Antal olvasta fel a bizottság előtt, majd dr. Kincses Ferenc tanácselnök vitára bocsátotta az anyagot, amelyhez 3 hozzászólás érkezett.

[Részlet a Baja Város Tanácsának Végrehajtó Bizottsága 1982. december 9-én tartott üléséből]

Bánáti Tibor vb-tag: A 48-asok tere elnevezés helyett a Vörösmarty tér elnevezést javasolja.

A „Városkapu-projekt” kapcsán 1983-ra kijelölt kisajátítandó és lebontandó épületek határozathoz csatolt vázlatrajza.

Jaszenovics Sándor tanácselnök-helyettes: Véleménye szerint, ha személyről nevez el a Végrehajtó Bizottság utcát, vagy teret, akkor kötődjön Bajához. A 48-asok tere elnevezés helyett a Szabadságharcos tér elnevezést javasolja.

Dr. Kincses Ferenc tanácselnök: Javasolja a Vén-Duna sarki üdülőterület névtelen utcáinak elnevezését az előterjesztés szerint, valamint a Pandúr-szigeti üdülősor elnevezését a javasoltak szerint. A 48-asok tere elnevezés helyett a Vörösmarty tér elnevezést javasolja.

A Végrehajtó Bizottság a javaslatot ellenszavazat nélkül elfogadja és a következő határozatokat hozza:

123/1982. vb. sz. határozat, új utcák és terek elnevezése.

A Végrehajtó Bizottság

– A Vén-Duna üdülőterület névtelen utcáit: Kagyló, Bárka, Gát, Vadvirág, Komp, Pillangó,

Ponty, Harmat, Révész, Csuka, Kárász utcának, s a teret Pázsit térnek elnevezi;

– a Pandúr-sziget dunaparti üdülősorát Futrinka utcának;

– A Liszt Ferenc, Arany János, Vörösmarty, Katona József és Hattyú utcák megszűnése következtében kialakult új teret Vörösmarty térnek nevezi el.

Utasítja az Igazgatási és a Műszaki Osztályt, [hogy] a határozatban foglaltakkal kapcsolatos intézkedéseket tegye meg.

Határidő: 1983. november 30.

Felelős: dr. Ligeti Antal igazgatási osztályvezető, Csendes Nándor műszaki osztályvezető.

Az 1980-as évek első felében végrehajtott városi építkezések egyik természetes velejárója volt az utcák és terek radikális átalakítása, amely az elnevezéseket is megváltoztatta. Az üdülővezetési utcák már régen kialakultak, ebben az esetben a városvezetés a meglévő tényeknek ment utána, és tette áttekinthetővé

és egyértelművé a rendszert. A Vörösmarty Mihály tér „születése” sokkal nehezebb kérdés volt. Az 51-es út 2x2 sáv kialakítása és átvezetése a város központján az elmúlt 50 év egyik legvitatottabb városkép-átalakítása volt, amelynek hatásai mind a mai napig velünk vannak. Az 51-es és az 55-ös út kereszteződése, az ebből következő forgalom mindmáig nagy terhelést ró a belvárosra, amin a teljes elkerülő út kiépítése is csak részben változtatható, mivel az elmúlt 40 évben a gépjárműforgalom, különösen a nehéz gépjárművek forgalma megsokszorozódott. Az akkori jó megoldás mára inkább csak szükségmegoldássá vált, amelyet valamilyen módon célszerű lenne átalakítani, modernizálni. *Forrás: Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára XXIII. 502. a. Baja Város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának iratai; Ülésjegyzőkönyvek 1950-1990. 49. doboz, 2. kötet, 1982/5. kötet, 219-220. oldal. ■*

Fenntarthatóság a mindennapokban és az ünnepek alatt avagy karácsonyi menü 2050-ben

Szünder Dezső

■ Ilyenkor, november végén gyakran gyeges érzések uralkodnak bennem. Egyrészt szívesen írnék Márton-nap kapcsán ludas ételekről, lúdláb tortáról. De mire a lap megjelenik, az már jócskán mögöttünk van. Egy hét múlva kezdődik az advent, hamarosan beköszönt a karácsony, egyelőre mégis nehezemre esik, hogy ezzel a témával foglalkozzam. Azt sem szeretem, hogy már október végén tele vannak az üzletek csokoládé Mikulásokkal, november közepétől pedig úgy tűnik, mintha már másnap lenne szenteste.

Emiatt ezúttal újabb receptek helyett egy rendkívül fontos és aktuális témát boncolgatnék. Már bajai időszakom alatt is fontosnak tartottam azt, hogy mikor kerül az asztalomra. Igyekeztem tudatosan, előre vásárolni, otthon olyan ételeket készíteni, melyek többnyire egészségesek, de minden alkalommal jóízűek, egyben élményt, gasztronómiai ízutazást, maradandó emléket adnak. Aztán egy nap arra ébredtem – immár egy Zala megyei kis faluban –, hogy szakács lettem. Munkahelyem pedig a fenntarthatóság egyik hazai élharcosa. Nap mint nap ott dolgozva ismerkedtem meg magam is testközelből a szemléletmóddal, melynek elsajátítása hosszabb időt igényel. A folyamatot nem lehet siettetni, hiszen az otthoni háztartás után egy másfajta szemlélet, gyakorlat elsajátítása nem egyszerű.

Mit jelent a fenntartható fogyasztás a hétköznapi ember számára? Egy mondatban: felelősségteljes viselkedéssel keresünk különféle, mindig megújuló, aktuális helyzetünknek megfelelő megoldásokat a társadalmi és környezeti egyensúlyhiányokra. A fenntartható fogyasztás szorosan összefügg a termeléssel, az előállított termékek használatával, és azzal, mennyi idő múlva válnak ezek feleslegessé. Feltétele pedig az, hogy egy-egy felhasznált termék, szolgáltatás teljes életciklusát felismerjük és maximálisan kihasználjuk. A használt termékeink nyersanyagai, szállítási, gyártási költségei, csomagolása mind-mind háttérrel vannak környezetünkre, de ránk is. A fenntarthatóság felé tartó fejlődés olyan út, mely bár biztosítja a jelenlegi igényeinket az élvezhető, teljes életre, mégsem gátolja, hogy ezeket az értékeket, javakat a következő generáció is hasonlóképp élvezni tudja. Bár a fenntartható fogyasztáshoz szükséges változtatás feltételeinek megteremtése a kormányok, civil szervezetek, üzleti vállalkozások feladata, felelőssége, de nekünk, fogyasztóknak is kulcsszerepünk van abban, hogy őket jobb, gyorsabb cselekvésre ösztönözzük a cél elérése érdekében. A világon – még belegondolni is borzasztó – több mint 2 milliárd embernek lenne szüksége többre, mint amihez hozzájut. Ráadásul itt nem csupán olyan extra dolgokról van szó, amelyek nélkül lehet élni. Ők ugyanis abban szenvednek hiányt, ami

a túléléshez szükséges... Közös feladatunk tehát, hogy a következő években a kétszer jobb élet mellett értékes erőforrásainkból fele ennyit használjunk fel. A termelési erőforrások hatékonyabbá tétele mellett ez járulhat hozzá, hogy mindenki egyenlő (de legalábbis igazságosabb) mértékben férhessen hozzá a szükségleteihez. Az étkezés terén sem rózsás a helyzet: a Földön jelenleg több mint egymilliárd ember éhez, illetve a világ népességének 65%-a olyan országban él, ahol az éhezés okozta túlsúly több embert öl meg, mint amennyi az éhezők száma.

De mi közünk is nekünk mindehhez, egyáltalán ránk tartozik mindez? A válasz erre pedig az: ha mindenki a saját „háza táján jól sepreget”, előbb-utóbb mindenhol rend és tisztaság lesz. Ha pedig valakit a téma nem érdekel, számíthat rá, hogy már a következő nemzedéknek (gyermekeinek, unokáinak) szinte lehetetlen problémákkal kell majd szembenéznie. A kérdést tehát illik komolyan venni. De mit és hogyan tehetünk?

– *Ismerd meg a helyi gazdát, termelőt!* A találkozás arcot társít az elfogyasztott ételismiszer mellé. Tudjuk, kitől, milyen termelési, előállítási mód után helyezünk ételt szeretteink tányérjára. Nagyon szoros lesz a kapcsolat termelő és fogyasztó között, tehát lépünk bátran oda a kistermelő elé a piacon, kérdezzünk tőle, beszéljünk vele!

– *Egyél szezonális terméket!* A helyi, szezonális élelmiszerek megvásárlásával komoly szerepet vállalasz az élelmiszerek szállításával összefüggő gazdasági és környezeti hatások csökkentésében. A pénzed egyenesen a gazdához, közvetlen környezetedbe kerül, nem pedig a multi zsebébe vándorol.

– *Haladéktalanul vess véget az élelmiszer-pazarlásnak!* Túl az éhezése problémáján, évente közel 1,5 milliárd tonna élelmiszer vész kárba, végzi a kukában. Az oktan és értelmetlen pazarlást az étkezések előre megtervezésével, étteremben kis adagok kérésével, a felesleges élelmiszerek eladományozásával segítheted elő. Pénztárcádnak és környezetednek is hasznos lehet, ha tudatosan vásárolsz: a kevésbé szép, közeli lejáratú alapanyagok felhasználása olcsóbb, mint egy tökéletes, prémium minőségűnek kinéző, ám olykor agyonpermetezett, több tízezer km-ről származó terméké. Légy kreatív az ételek elkészítésekor, a mindenképpen megmaradó élelmiszereket pedig hasznosítsd komposztálással.

– *Népszerűsítsd az egészséges életmódot!* Földünkön közel 2 milliárd ember elhízott vagy túlsúlyos. A felesleges fogyasztás csökkentése az ő táplálkozási szokásaik megváltoztatásával is csökkenthető, ráadásul életminőségük is javul ezzel. Fontos a megelőzés is: aki rendszeresen sportol, vonjon be még egy embert, az pedig még egyet... Aki már tudatosan étkezik, az mutasson példát erre mindenhol: otthon, vendégségben, étteremben, nevelje erre gyerekeit. Erősítse bennük, hogy nem a gyorsétterem a menő, hanem az odafigyelő, magunkat és környezetünket építő táplálkozás, vállalkozás.

– *Légy elkötelezett a mezőgazdaság ellenálló-képessége ügyében!* Napjainkban az élelmiszer-termelés nagy részét takarmányozásra és üzemanyagok előállítására fordítják. A sok helyütt zajló, nagyvállalatosok érdekeit szolgáló földfoglalások, vásárlások az élelmiszer-ellátás bizonytalanságát, kistermelők elvándorlását, konfliktusokat, környezeti pusztítást és vízvesztéseket okoznak. Hétköznapi emberként persze annyit tehetünk, hogy ha lehetőségünk van, ne multitól, nagykereskedőtől, hanem kistermelőtől vásároljunk.

– *Főzz és egyél helyi növényeket!* A mungóbab, borsó, csíra sokak számára ismeretlen lehet, de ezeket a világon mindenütt kisbirtokos gazdák termesztik. Becsüljük

meg a hasonló, még létező élelmiszereket, mert sajnos a Föld genetikai erőforrásainak háromnegyede mára kihalt, és egyes előrejelzések szerint 2050-re a maradék harmad is eltűnik.

– *Vásárolj vagy termelj bioélelmiszert!* Testünk és természeti erőforrásaink védelme érdekében ezen élelmiszerek termelésével, de már vásárlásával is elősegíthetjük erőforrásaink védelmét.

– *Tarts minden héten legalább egy húsmenyes napot!* A marha- és sertéshús előállítása során a hatalmas mértékben veszszük igénybe Földünk vízkészletét, melyre sok helyütt égető szükség lenne. Ezért meg kell fontolnia mindenkinek az elfogyasztott hús mennyiségét és fajtáját. Ugyanis fél kg marhahús előállításához 6800 liter, míg ugyanennyi sertéshús előállításához 2200 liter vízre van szükség.

– *Légy szakács!* (no, nem szó szerint...) Főzz otthon, használd otthoni erőforrásaidat gazdaságosan. Az otthoni ételkészítés közösségi, családi élmény lehet, egyúttal a gyerekeket is neveled, tanítod vele – honnan származik az alapanyag, hogyan készül a kedvenc étel stb. Hívj vendégeket, a közös vacsorák alatti hasznos beszélgetések másokat is inspirálhatnak. Nem kell semmit erőltetni, csak mondd el, te hogyan, mit csinálsz, adj tippet, ötletet, de csak ha kéri, és nyitottak rá.

– *Gondold át a fogyasztandó étel valódi költségét!* Csupán ár alapján az olcsó éttermek, a gyorsétteremláncok szinte mindig nyernek a helyi vagy a bioélelmiszerral szemben! De csupán az árcédula nem képes elmesélni a teljes történetet: a minden területre kiterjedő költségszámítás

teszi lehetővé, hogy megértsük és átlásuk, hogy a gyorséttermi ételek előállítása mennyi költséggel, erőforrás felhasználásával jár (beleértve az antibiotikumokat, műtrágyákat, szállítási költségeket is).

– *Ismerd meg és támogasd a családi gazdálkodókat!* Kis létszámuk ellenére fontos szereplői a munkahelyek teremtésének, az egészséges termékek előállításának, fellendítik a helyi piacokat, közben védik természeti erőforrásainkat is. Ha tőlük vásárolsz, e célok elérésében magad is szerepet vállalsz.

– *Biztosítsd a tudásod megosztását generációk között!* Az idős embereknek sokszor kihívásokkal kell szembenéznük az egészséges élelmiszerekhez való hozzájutás kapcsán. Segítsd őket azzal, hogy tanácsot adsz, vásárolsz helyettük. Ők is adhatnak tanácsokat családi gazdaságot érintő kérdésekben. A tapasztalatokat, elért eredményeket oszd meg velük és gyermekeiddel is, így biztosítva a folytonosságot és fenntarthatóságot.

Mindezek alapján milyen is lehet az ünnepi menü 2050-ben? Úgy látom, hogy pulykasült lesz az asztalon. Hogy mellette még mi lesz, rajtunk is múlik.

Ma, egy háború is okozta gazdasági válság idején csak cselekedve tehetünk azért, hogy joggal reméljük, hogy a következő generáció is élhető bolygón éljen. Egyéni cselekvéssel, mégis együtt lehetünk az a generáció, mely megoldásokat találhat a bolygó, illetve a rajta élő emberek táplálására. „Néha egy nemzedékre hárul, hogy nagy legyen” – írta Nelson Mandela. Legyünk mi ez a nemzedék! Áldott ünnepvárást mindenkinek! ■